

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
INFORMATIKOS FAKULTETAS
MULTIMEDIJOS INŽINERIJOS KATEDRA

Gintarė Pamarnackaitė

**Paauglių lytiškumo ugdymas virtualioje mokymosi
aplinkoje**

Magistro darbas

Darbo vadovas
lekt. dr. R. Kubiliūnas

Kaunas, 2011

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
INFORMATIKOS FAKULTETAS
MULTIMEDIJOS INŽINERIJOS KATEDRA

Gintarė Pamarnackaitė

**Paauglių lytiškumo ugdymas virtualioje mokymosi
aplinkoje**

Magistro darbas

Recenzentas

doc. dr. Danguolė Rutkauskienė

2011-05-30

Vadovas

lekt. dr. Ramūnas Kubiliūnas

2011-05-30

Atliko

IFN 9/2 gr. stud.

Gintarė Pamarnackaitė

2011-05-30

Kaunas, 2011

TURINYS

SUMMARY	7
ĮVADAS	8
1. LITERATŪROS APŽVALGA IR ANALIZĖ	10
1.1. Lytiškumo ir lytiškumo valdymo sampratos	10
1.1.1. Žmogaus lytiškumo esmė ir reikšmė	10
1.1.2. Teisingas ir klaidingas žmogaus asmens lytiškumo suvokimai.....	11
1.1.3. Lytiškumo valdymo samprata ir svarba.....	11
1.2. Lytiškumo valdymo bei ugdymo galimybės paaugliškae laikotarpyje	13
1.2.1. Paaugliško laikotarpio fizinės ir psichologinės lytinio brendimo ypatybės	13
1.2.2. Pedagoginės lytinio ugdymo ir lytiškumo valdymo sampratos ir tikslai.....	16
1.2.3. Lytiškumo ugdymo būtinybės tyrimas	17
1.3. Virtuali aplinka.....	22
1.3.1. Virtualių aplinkų apžvalga.....	23
1.3.2. Pagrindinės paauglių lankomos virtualios aplinkos.....	24
1.3.3. Paauglių bendravimo kalba virtualioje aplinkoje	24
1.3.4. Virtualių mokymosi aplinkų apžvalga	25
1.4. Filtrai	27
1.4.1. Moodle filtrai	27
1.4.2. KTU Moodle filtrai	29
1.4.3. Žodžių cenzūra.....	29
2. PROJEKTINĖ DALIS	31
2.1. NM kursas Moodle aplinkoje	31
2.1.1. Kurso pedagoginis modelis.....	31
2.1.2. Kurso tikslai	31
2.1.3. Užduotys ir vertinimo priemonės.	32
2.1.4. Technologinės priemonės.	33
2.1.5. Studentų paramos sistema. Mokymosi eiga.....	33
2.2. Moodle žodžių filtras.....	34
2.2.1. Problema	34
2.2.2. Problemos sprendimas	35
2.2.3. Funkciniai ir nefunkciniai reikalavimai	35
2.2.4. Suprojektuoto žodžių cenzoriaus veikimas.....	36
2.2.5. Žodžių filtro ir žodžių cenzoriaus palyginimas	39

3.	VARTOTOJO DOKUMENTACIJA.....	41
3.1.	Lytiškumo ugdymo kursas	41
3.1.1.	Bendravimas forume	41
3.1.2.	Žinučių skaitymas bei rašymas	42
3.1.3.	Mokymosi medžiagos peržiūra	42
3.2.	Žodžių cenzorius	45
3.2.1.	Ijungti arba išjungti žodžių cenzūravimą.....	45
3.2.2.	Žodžių cenzoriaus administravimas.....	46
3.2.3.	Netinkamų žodžių keitimas atitikmenimis	48
3.2.4.	Netinkamų frazių atpažinimas ir keitimas	48
3.2.5.	Išplėstinė paieška dvejais sąrašų lygmenimis.....	48
4.	PRODUKTO KOKYBĖS ĮVERTINIMAS.....	50
4.1.	Lytiškumo ugdymo kursas	50
4.1.1.	Vartotojo sukūrimas sistemoje ir priskyrimas kursui	51
4.1.2.	Kurso turinio atvaizdavimas	51
4.2.	Žodžių cenzorius	51
4.2.1.	Žodžių cenzoriaus aktyvavimas.....	52
4.2.2.	Bendrinių sąrašo tinkamų ir netinkamų žodžių pildymas.....	52
4.2.3.	Tikslinio sąrašo tinkamų ir netinkamų žodžių pildymas	52
4.2.4.	Diskusijų forumo naudojimas su žodžių cenzoriumi.....	52
4.3.	Testavimo rezultatų apibendrinimas ir rekomendacijos	53
	IŠVADOS	54
	LITERATŪRA	55
	TERMINŲ IR SANTRUMPŲ ŽODYNAS	57
	PRIEDAI.....	58
	1 priedas: Lytiškumo ugdymo galimybių tyrimas	58
	2 priedas: Kurso teikimo scenarijus.....	60
	3 priedas: Besimokančiųjų paramos teikimo planas.....	63
	4 priedas: Paauglių žinios apie lytiškumą.....	64
	5 priedas: Chi - kvadrato testas	65
	6 priedas: Lytiškumo ugdymo situacija	66
	7 priedas: Koreliacija	67
	8 priedas: Straipsnis magistrantų/doktorantų konferencijai.....	68

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Lytiškumo valdymas	12
2 pav. Žinios apie lytiškumą	18
3 pav. Klasės valandėlės lytiškumo tema	21
4 pav. Pasakoja apie lytinį gyvenimą.....	21
5 pav. Papasakotų apie lytinį gyvenimą.....	22
6 pav. Pradėtų lytinį gyvenimą	22
7 pav. VMA naudojimo diagrama	27
8 pav. KTU Moodle filtrai	29
9 pav. Žodžių filtro nustatymųlangas	30
10 pav. Standartinio Moodle žodžių filtro veiksmų sekų diagrama	34
11 pav. Žodžių cenzoriaus panaudos diagrama	36
12 pav. Naujai suprojektuoto žodžių cenzoriaus veiksmų sekų diagrama	37
13 pav. Žodžių filtro veikimo algoritmas	38
14 pav. Žodžių cenzorius: pavyzdys.....	39
15 pav. Žodžių cenzoriaus pritaikymo pavyzdys.....	40
16 pav. Diskusijų forumas	41
17 pav. Žinutės.....	42
18 pav. Lytiškumo kurso Moodle aplinkoje fragmentas.....	42
19 pav. Vaizdo medžiaga.....	43
20 pav. Failo įrašymas	44
21 pav. Savikontrolės testas.....	44
22 pav. Kelias iki filtrų	45
23 pav. Moodle filtrai.....	46
24 pav. Aktyvuotas „Lytiškumo cenzorius“	47
25 pav. Žodžių sąrašo eiliškumas	47
26 pav. Naujo filtro veikimo pavyzdys.....	48
27 pav. Kurso vykdymo schema.....	50
28 pav. Žodžių cenzoriaus testavimo pavyzdys.....	53
28 pav. Žodžių cenzoriaus panaudos diagrama	70
29 pav. Žodžių filtro veikimo algoritmas	70
30 pav. Žodžių cenzoriaus pritaikymo pavyzdys.....	71

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Renginiai lytiškumo tema	21
2 lentelė Kurso teikimo scenarijus	60
3 lentelė Besimokančiųjų paramos teikimo planas	63
4 lentelė Girdėjo apie lytiškumą	64
5 lentelė Girdėjo iš tėvų	64
6 lentelė Girdėjo iš draugų	64
7 lentelė Girdėjo iš auklėtojos	64
8 lentelė Girdėjo iš kitų	64
9 lentelė Girdėjo iš tv laidų	64
10 lentelė Girdėjo iš tv reklamų	64
11 lentelė Girdėjo iš kitų mokytojų	64
12 lentelė Moteriškumas: daili figūra	65
13 lentelė Statistika	65
14 lentelė Klasės valandėlės lytiškumo tema	66
15 lentelė Renginiai lytiškumo tema	66
16 lentelė Prasivardžiavimas, tyčiojimas, įžeidinėjimas kitų mokinių	66
17 lentelė Patyrimas pašaipų iš berniukų	66
18 lentelė Patyrimas pašaipų iš mergaičių	66
19 lentelė Koreliacija 1	67
20 lentelė Koreliacija 2	67

SUMMARY

Everyone of us differs one from another in one's sexuality. However, the wrong perception of the sexuality often can be found as endangering. The studies of subject of the sexuality are quite seldom. Parents and teachers tend to undervalue the significance of the sexuality education and are negligent of it. It is very important to educate the sexuality, especially during the teen years. Therefore, this really dramatic period is analyzed in this work.

Virtual environment is likely the main environment where young people communicate discussing the topic of sexuality. The teenagers' inappropriate communication in that environment makes strong influence on the communication among them in the real life environment. Accordingly, teenagers' communication in virtual environment is the subject of this work as well.

The empirical research helped to reach a goal of this work. This research revealed how teenagers perceive the sexuality. It was found out that this perception is often influenced mostly by contemporaries, television and internet. Therefore, wise and mature sexuality education in the virtual environment is essential.

There may be useful specific means to help educate the teenagers' sexuality in the virtual environment. Although technologies do not educate the sexuality by themselves, however, the means hiding or changing inappropriate words may be applied in various courses or simply virtual learning environments.

This work describes of the sexuality education opportunities in the virtual learning environments which are realized by a learning control system *Moodle* and by employing a specific means, i.e., word censor.

IVADAS

Visuomenėje plačiai paplitusias vertybes bei normas puikiai reprezentuoja aplinka, kurioje mes gyvename. Šiuolaikiniam jaunimui labai didelę įtaką daro spauda, televizija, reklama, internetas. Tokios vaizdinės priemonės ypač veikia jauno žmogaus jausmus, mintis, formuoja požiūrį į įvairiausias dalykus ir dar ilgą laiką išlieka pasąmonėje. Tai galima pavadinti lytiškumu, kurio didžiąją dalį ir sudaro žmogaus vertybės, įsitikinimai, požiūris į save kaip į vyrą ar moterį, požiūris į santykius su žmonėmis, tarpusavio *bendravimas*. „Lytiškumas yra pamatinis asmenybės sandas, vienas iš jo būties, raiškos, bendravimo su kitais, taip pat žmogiškosios meilės jautimo, išreiškimo bei išgyvenimo būdų“ [11].

Deja, šiais laikais lytiškumas dažnai suprantamas neteisingai. Manoma, kad lytiškumas – tik su fiziologija susijęs dalykas. Tačiau tai yra ne vien tai: „Būti vyru ar moterimi nėra tik kažkas biologiško, nes žmogaus kūnas nėra tik žmogaus instrumentas, bet ir sudėtinė asmens dalis“ [6]. Labai svarbu tinkamai, visapusiškai ugdyti jauną žmogų. Paprastai tai daro tėvai, mokytojai, psichologai paauglystės laikotarpiu, nes tada pradeda sparčiai formotis asmenybė, aktyviai vykti jos socializacija. XXI amžiuje jaunuoliams gyvenant tokioje nesaugioje aplinkoje, negalime tikėtis iš jų didelių vertybių, protingų pasirinkimų.

Šalia realios aplinkos, ne mažiau svarbią vietą jau užima ir virtuali aplinka, kuri suteikia žmonėms tam tikrą saviraiškos galimybę. Tai itin aktualu paauglystės amžiuje. Nepaisant virtualios aplinkos naudos, joje tyko ir begalė pavojų. Vienas iš jų – netinkamas, nesaugus bendravimas. Viena iš lytiškumo sudedamųjų dalių ir yra bendravimas. Labai svarbu mokyti paauglius tinkamai bendrauti ne tik realiame gyvenime, bet ir virtualioje erdvėje. Būtent čia jie įgyja daugiausiai laisvės ir užmiršta, kad kalba nemateriali ir yra toks pat svarbus bendravimo elementas kaip ir realiame gyvenime. Netinkamai vartojama kalba turi vienodą galią bet kurioje aplinkoje. Be to, virtualioje aplinkoje vartojama kalba dažnai tampa bendravimo realioje aplinkoje dalimi.

Šiame darbe nagrinėjama problema yra netinkamas (nesubrendęs/necenzūriškas) paauglių bendravimas virtualioje aplinkoje. Šio darbo **objektas** yra paauglių lytiškumo ugdymas virtualioje aplinkoje. Kyla klausimas: kokios yra galimybės ugdyti paauglių lytiškumą virtualioje aplinkoje? Pirmas žingsnis ugdyti lytiškumą yra jų bendravimo, elgesio ugdymas.

Virtualios aplinkos yra formuojamos pasitelkiant informacines technologijas. Tačiau technologijos pačios savaime lytiškumo neugdo ir dažnai netgi skatina degradaciją. Dažniausiai virtualiose aplinkose net nėra žodžių filtrų arba tokios priemonės nenaudojamos, todėl jaunuoliai gali laisvai naudoti žargonus ir keiktis, bendrauti nevaržomai ir visiškai

laisvai reikšti kartais ir nelabai gražias mintis. Todėl lytiškumas turi būti ugdomas ir virtualioje aplinkoje. Tai galima pasiekti naudojant kursus, kurie yra dažniausiai išklausomi tik vieną kartą ir dalies klausytojų, bei specialias priemones, kurios leidžia slėpti arba keisti netinkamus žodžius. Pastarosios yra veiksmingesnės, nes gali būti pritaikomos įvairiuose, ne tik lytiškumui ugdyti skirtuose, kursuose ar tiesiog virtualiose mokymosi aplinkose.

Darbo tikslas yra sukurti priemones, kurios padėtų ugdyti paauglių lytiškumą virtualioje mokymosi aplinkoje.

Darbo tikslui pasiekti iškelti **uždaviniai**:

1. Aprašyti autentišką žmogaus lytiškumo esmę ir prasmę. Išryškinti lytiškumo ugdymo ypatybes paauglystės laikotarpyje.
2. Atskleisti paauglių lytiškumo ugdymo galimybes virtualioje aplinkoje.
3. Suprojektuoti mokymosi kursą apie lytiškumą.
4. Suprojektuoti žodžių cenzorių tinkamą lytiškumo ugdymui.
5. Panaudoti cenzorių realiame kurse apie lytiškumą virtualioje mokymosi aplinkoje, ištestuoti ir įvertinti jo galimybes.

Darbo metodai, kuriais naudojantis sprendžiami uždaviniai:

- *Literatūros analizės bei sintezės metodai*: nagrinėjama literatūra apie paauglystės amžiaus tarpsnį, paauglių ugdymą, lytiškumą, virtualias aplinkas, virtualias mokymosi aplinkas, PHP programavimo kalbą.
- *Stebėjimas*: stebimas ir analizuojamas paauglių bendravimas virtualioje aplinkoje. Stengiamasi rasti galimybes ugdyti paauglių lytiškumą virtualioje aplinkoje.
- *Tyrimas*: anketavimas, duomenų apdorojimas, duomenų analizė ir interpretavimas, rezultatams vaizdingai parodyti MS Excel. Remiantis gautais rezultatais bei išnagrinėta literatūra pateikti galimybes ugdyti paauglių lytiškumą *virtualioje aplinkoje*.

1. LITERATŪROS APŽVALGA IR ANALIZĖ

1.1. Lytiškumo ir lytiškumo valdymo sampratos

1.1.1. Žmogaus lytiškumo esmė ir reikšmė

Lytiškumas – tai neatsiejama kiekvieno iš mūsų gyvenimo dalis. Dažnai „žmogus savo istorinėje raidoje buvo linkęs apriboti lytiškumą vien genitaline patirtimi“ [8]. Bet iš tikrųjų lytiškumas yra ne vien fiziologija, bet ir dvasiškumas. Kiekvienas žmogus privalėtų žinoti lytiškumo reikšmę bei esmę. Todėl šiame skyrelyje aptariama lytiškumo esmė ir reikšmė.

Apie lytiškumą kalbėti yra labai sunku, nes jis susideda iš daugybės sričių, kurių nė vienos negalima palikti nuošaly ir kiekviena iš jų yra vienodai svarbi. Todėl labai svarbu lytiškumą suprasti teisingai.

Lytiškumas padeda žmogui dovanoti save kitiems. Jis paveikia protus, jausmus, veiksmus ir yra neatskiriama žmogaus, kaip asmens dalis. „Lytiškumas yra viena esminių asmenybės sudedamųjų dalių, vienas iš jos buvimo, reiškimosi, *bendravimo su kitais*, žmogiškosios meilės jautimo, išreiškimo bei išgyvenimo būdų. Vadinasi, tai neatsiejama asmenybės skleidimosi bei jos ugdymo dalis“ [5]. Tai akivaizdu, nes „juk lytis suteikia žmogaus asmeniui bruožus, kurie biologiniu, psichologiniu ir dvasiniu lygmeniu daro jį vyrų ar moterimi. Tad tai labai sąlygoja jo brendimą bei įsitraukimą į visuomenę“ [5].

Žmogui jo lytiškumas yra labai reikšmingas, nes per pastarąjį reiškiasi savitas kūrybiškumas, atsidavimas, aukojimasis, dalinimasis, troškimas pažinti kitą, savęs išraiška, noras patikti, kurti šeimą, auginti vaikus. Tad lytiškumo esmė yra asmenų bendrystė, kurioje vyras ir moteris yra lygūs kaip asmenys bei papildo vienas kitą savitais moteriškumo ar vyriškumo bruožais. Šie bruožai yra ne tik biologiniai, bet ir dvasiniai.

Dažnai žmogus savo lytiškumą tapatina su genitališkumu. Tačiau lytiškumas nėra vien tai. Šiuo atžvilgiu žmogus skiriasi nuo gyvūno, kurio lytiškumas baigiasi biologinio instinkto lygmenyje. Gyvūnai yra dvilyčiai tik todėl, kad gausintų savo rūšį. „Žmogus vienintelis iš visų kūrinių yra protingas ir laisvas. Žmogaus laisvės pagrindas – jo nepavaldumas gamtos instinktams, kuriems pavaldūs visi gyvūnai. Instinktas gyvuliui yra valdovas ir išlikimo sąlyga. Praradęs instinktus jis žūva. Žmogus – priešingai: nustojus dvasinei sielai vadovauti ir žmoguje įsigalėjus grynąja gamtai, jis praranda savo išskirtinį žmoniškumą.“ [8]

1.1.2. Teisingas ir klaidingas žmogaus asmens lytiškumo suvokimai

Kaip jau minėta ankstesniame skyrelyje, žmogus dažnai lytiškumą tapatina su genitališkumu. Tai reiškia, jog asmuo yra atskiriamas nuo kūno šia prasme. Toks atskyrimas paneigia tikrąją lytiškumo reikšmę bei esmę, todėl labai svarbu teisingai suvokti lytiškumo sudedamąsias dalis.

Visuomenėje egzistuoja daug skirtingų lytiškumo sampratų, bet čia išskirtos dvi pagrindinės. Vieni supranta jį tik kaip asmenis jungiantį (meilę perduodantį) elementą – tai separatistinis žmogaus lytiškumo suvokimas, o krikščioniškoji etika lytiškumą suvokia kaip egzistencinį ir psichologinį ryšį tarp dviejų neatskiriamų žmogaus lytiškumo dimensijų: gyvybę perduodančio elemento (prokreacinio) ir asmenis jungiančio elemento (meilę perduodančio) – tai integralistinis žmogaus lytiškumo suvokimas.

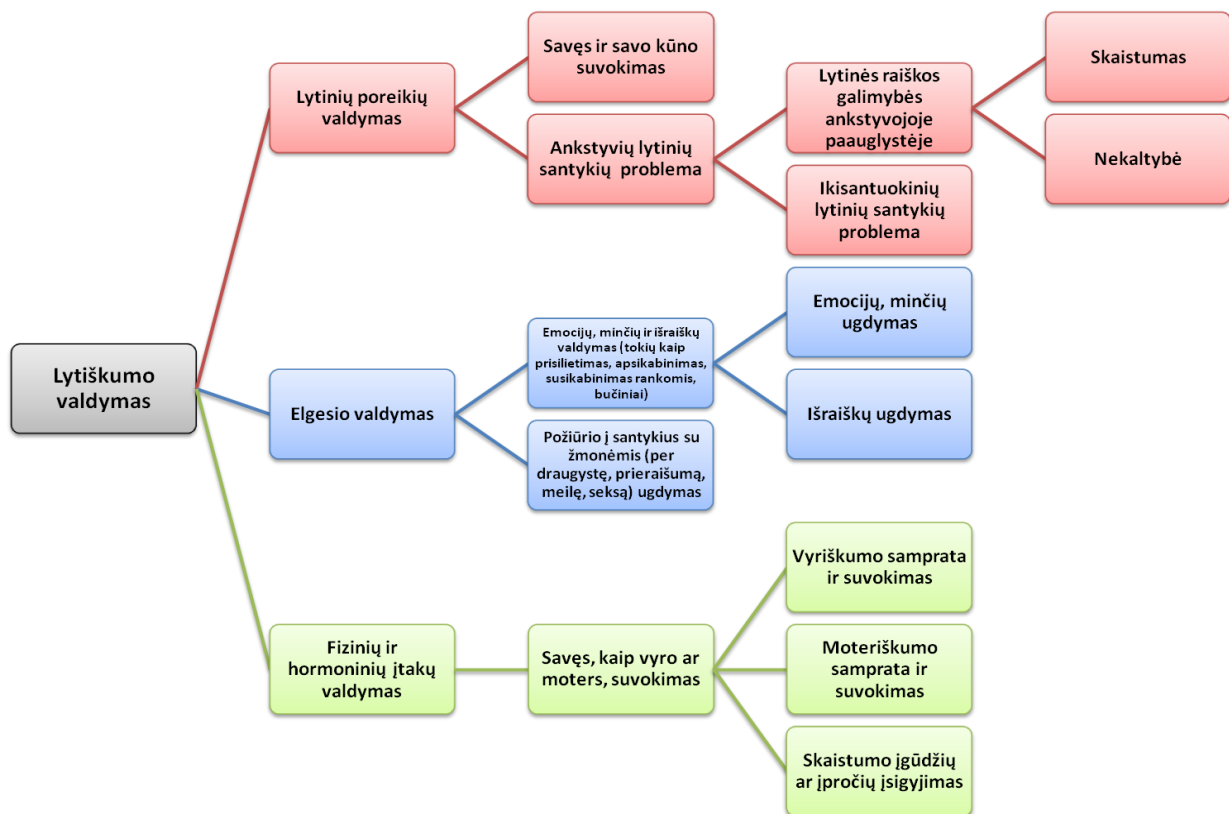
Separatistinis suvokimas labai paplitęs šiandieninėje visuomenėje, ir tai kelia didelę grėsmę tikrajam, teisingesniajam žmogaus lytiškumo suvokimui. Separatistinė samprata veda tik prie biologinės lytiškumo sampratos, atmetančios asmens sampratą. Asmuo atskiriamas nuo kūno, ir tai yra didelė problema, kurią galima įvardyti kaip žmogaus asmens nuvertinimą. Toks lytiškumo suvokimas paplitęs ir tarp paauglių.

Kita samprata – integralistinis žmogaus lytiškumo suvokimas. Katalikų Bažnyčios požiūriu ši samprata teisingesnė, nes asmuo nėra belytė būtybė. „Lytiškumas yra sudėtinė asmens dalis ir žmogaus lytiškumas yra vyriškas arba moteriškas. Prokreacinis elementas yra asmens gėris, o ne vien biologinė funkcija. Abu žmogaus lytiškumo elementai¹ yra neatsiejami.

1.1.3. Lytiškumo valdymo samprata ir svarba

Lytiškumas – nepaprastai galinga energija, kuri, jei nevaldoma, gali žmogui padaryti daug žalos. Paauglystėje lytiškumas skleidžiasi, todėl labai svarbu valdyti jį, kad ta nepaprastai galinga energija jauno žmogaus nesužalotų. Tad reikia brandžiai suvokti ir valdyti savo lytiškumą bei vaisingai panaudoti jį įvairiose gyvenimo srityse ypatingai paauglystės laikotarpiu. Lytiškumo ugdymą reikia pradėti jau nuo vaikystės, tačiau valdyti jį sunkiau pasidaro paauglystėje. Todėl remiantis išnagrinėta mokslinė literatūra, kuri kalba apie paauglystės amžių, šio skyrelio temai atskleisti ir struktūrizuoti buvo sudaryta loginė schema, kuri vaizdžiai parodo lytiškumo valdymo sudėtį (žr. 1 pav.).

¹ Gyvybę perduodantis ir asmenis jungiantys elementai.

1 pav. Lytiškumo valdymas

Remiantis apžvelgta mokslinė literatūra, yra išskiriami trys svarbiausi aspektai ugdant paauglių lytiškumą. Tai lytinių poreikių valdymas, elgesio valdymas ir fizinių bei hormoninių įtakų valdymas.

Lytinių poreikių valdymą apima savęs ir savo kūno suvokimas bei ankstyvi paauglių lytiniai santykiai. Siekiant sveiko, teigiamo požiūrio į save, savo kūną, formuojant neiškreiptą grožio suvokimą, prireikia daugybės pastangų. Labai svarbų vaidmenį ugdant vaiko savo vertės suvokimą atlieka tėvai. Nuo jų meilės priklauso, ar vaikas suvoks save kaip vertingą asmenybę be jokių sąlygų, ar jis nuolat norės įtikti, keldamas sau tobulumo siekius. [1]

Nagrinėjant ankstyvų lytinių santykių problemą, kuri yra labai svarbi paaugliškame laikotarpyje, galima išskirti skaistumą bei nekaltybę, turinčius dvi panašias, bet kartu labai skirtingas sampratas. Valdyti lytinius poreikius yra vienas pagrindinių paauglio uždavinių, tačiau labai dažnai to padaryti nepavyksta. Todėl labai svarbu padėti paaugliui teisingai suvokti lytinių poreikių valdymo naudą bei svarbą. Nesusivaldymo pasekmių žinojimas padės paaugliui kontroliuoti savo lytinį potraukį.

Elgesio valdymas apima dvi sritys: tai emocijų, minčių ir išraiškų valdymas bei požiūrio į santykius su žmonėmis (per draugystę, bendravimą, prierašumą, meilę, seksą) ugdymas. Šios sritys ypač dominuoja paauglių gyvenime, todėl svarbu jas nagrinėti. Išmokyti

valdyti reikia ne tik lytinius poreikius, bet ir emocijas, mintis bei išraiškas, nes po jų dažnai seka veiksmai, kuriuos suvaldyti yra daug sunkiau.

Fizinių ir hormoninių įtakų valdyme reikėtų išskirti savęs, kaip vyro ar moters, suvokimą, nes šioje srityje paaugliams būdingi labai intensyvūs ieškojimai. Labai svarbu, kad paauglys teisingai suvoktų vyriškumą ir moteriškumą, nes tai padės geriau suvokti save ir savo besikeičiantį kūną, bei ugdyti pagarbą kitam.

Nagrinėjant įvairias schemas sritis yra galimybė atskleisti lytiškumo valdymo poreikį paauglystės amžiuje. Taip pat schema padės geriau suprasti lytiškumo valdymo sąvoką.

1.2. Lytiškumo valdymo bei ugdymo galimybės paaugliškaame laikotarpyje

1.2.1. Paaugliško laikotarpio fizinės ir psichologinės lytinio brendimo ypatybės

Vaikystei pasibaigus, per paauglystę žengiama į jaunystės amžių, kuris labiausiai pasižymi fiziologine revoliucija, vaiko kūnui keičiantis į suaugusiojo ir bręstant lytiškai. Tenka ruoštis suaugusiojo gyvenimui, ypač pasirenkant ir rengiantis suaugusiojo užsiėmimams, darbams ir santuokai. [14] Tad paauglystė – tai pereinamasis laikotarpis tarp vaikystės ir suaugusiojo amžiaus. [16] Šis laikotarpis yra laikomas rizikos amžiumi, nes tada pradeda sparčiai formuotis asmenybė, aktyviai vykti jos socializacija, atitinkamų vaidmenų prisiėmimas bei daugybė kitų pasikeitimų. Todėl verta aptarti tam tikrus dėsningumus, kurios patiria paaugliai šiame vystymosi tarpsnyje.

Įvairūs autoriai nurodo skirtingas paauglystės amžiaus ribas. Vieni mano, kad paauglystės laikotarpis prasideda nuo dešimties metų ir baigiasi apie dvidešimt ketvirtuosius metus. Kiti paauglystės laikotarpio pradžia laiko apie dvyliktuosius metus. Paauglystės laikotarpiu formuojasi lyties tapatumas, gali atsirasti ir plėtotis intymūs paauglių tarpusavio santykiai. [16] Individo psichosocialinei raidai didelės įtakos turi paauglystės laikotarpiu atsirandantys rizikos veiksniai, sukelti reikšmingų elgsenos pokyčių. [15] Fizinės ir psichologinės lytinio brendimo ypatybės smarkiai viena kitą paveikia. Tad galima teigti, jog paauglystė yra stiprių pasikeitimų metas, nes joje vyrauja egzistencinė įtampa.

Toliau paauglio lytinio brendimo raida bus apžvelgiama dviem aspektais – fiziniu ir psichologiniu. Psichologinis vystymasis apima pažintinių procesų ir emocijų vystymąsi. Pažintinių procesų vystymasis – tai pokyčiai mąstymo procesuose, mokymosi, atminties, sprendimų priėmimo, problemų sprendimo, savęs suvokimo, streso įvertinimo srityse.

Emocinė raida – tai prisirišimo, pasitikėjimo, saugumo, meilės, įvairių emocijų ir jausmų raida.

Paauglystėje vykstantys fiziniai pokyčiai yra vieni intensyviausių ir dramatiškiausių per visą gyvenimo laikotarpį. Šį laikotarpį galima palyginti su kūdikyste. Jei po antro mėnesio motinos gimdoje vaikelis nesustotų taip sparčiai augti, tai gimdamas svertų apie keturiolika tonų [19]. Tiek daug fizinių ir fiziologinių pokyčių žmogus patiria tik kūdikystėje ir paauglystėje. Todėl vienas svarbiausių paauglystės uždavinių yra prisitaikyti prie greitai fiziškai ir lytiškai bręstančio savo kūno. Tai yra sunki užduotis kiekvienam paaugliui. Jis pamažu virsta suaugusiu, už save ir savo veiksmus atsakingu asmeniu, tampa nepriklausomu, savarankišku ir apskritai kitokiu negu iki tol žmogumi.

Paauglystės laikotarpiu labai žymiai keičiasi išvaizda, ir šią kaitą paauglys labai sunkiai išgyvena, tuo labiau, kad fiziologinis brendimas gali prasidėti labai skirtingu metu, nei kitų paauglių, todėl jis gali būti nepripažįstamas tarp bendraamžių. Skirtingą brendimą sąlygoja aplinka, mityba, fizinis aktyvumas, klimatas.

Paauglių lytinis aktyvumas kelia labai daug socialinių ginčų. Akivaizdu, jog jaunų žmonių lytinis aktyvumas ankstėja ir didėja, todėl reikia juos tinkamai nukreipti ir ugdyti tinkamą požiūrį į seksualinius santykius. Tam, kad išliktumei / taptumei skaistus, visų pirma reikia pradėti nuo lytinio potraukio valdymo. Todėl „lytinis potraukis turi būti valdomas ir vaiką reikia ugdyti taip, kad jis būtų pajėgus jį valdyti. Gebėjimas valdyti lytinį potraukį yra vienas iš svarbiausių asmens psichinės sveikatos požymių.“ [9]

Svarbu, kad pats paauglys suvoktų seksualinių santykių žalą tokiam ankstyvame amžiuje, nes šie santykiai, pasak psichologo Ričardo Pagojaus, „daro įtaką ne tik asmeniui, bet ir keičia jo bendravimą, pasitikėjimą kitais ir t. t.“ [10] Paauglys, vedamas didelio smalsumo, trokšta patirti tai, kas jam atrodo nauja bei nepažįstama. Šis troškimas ir noras kuo greičiau viską sužinoti trukdo įsigilinti į pateikiamos informacijos apie lytiškumą esmę, pažvelgti į pasekmes. „Jaunimas kenčia nuo nevedybinių, atsitiktinių lytinių santykių padarinių. Iš tikrųjų lytiniai santykiai – tai kūno „būdas“ vyro ir žmonos meilei išreikšti.“ [10]

Televizija, spauda, reklamos, internetas: šios masinės informavimo priemonės formuoja jaunų žmonių požiūrį ir į lytiškumą. Nenuostabu, jog beveik kiekvienoje reklamoje ar žurnalų viršeliuose galime išvysti pusnuoges ar visiškai apsinuoginusias merginas/vaikinus. Šitai stengiamasi pritraukti kuo daugiau skaitytojų ar žiūrovų, o paaugliams tai daro ypač didelę įtaką, nes net nesąmoningai tokie dalykai užsifiksuoja sąmoneje ar sužadina aistros protrūkius. Neatrodo, kad ir televizijoje, ypač jaunimui skirtose laidose, „primityvaus mąstymo ir lytinio potraukio šlovinimas“, „vulgarumo ir seksualumo kultas“ būtų pranykęs – teigia Gintautas Vaitoška. [17] Šiais laikais retame filme po pasakymo „aš tave myliu“ ar po

romantiško pasimatymo nesigulama į lovą. Gaila, bet vaizdinės priemonės ypač veikia jauno žmogaus mintis, jausmus, formuoja požiūrį ir ilgą laiką išlieka sąmonėje. „Sąmonė – tai psichinių reiškinių dalis, kuri nepasiekia sąmonės arba yra iš jos išstumta. O sąmonė – tai toji psichinių reiškinių dalis, kuri leidžia mums ne tik pažinti pasaulį ir save, bet ir žinoti apie šį pažinimą, prognozuoti būsimu tikrovės reiškinius (to nesugeba niekas, išskyrus žmogų)“ [13]

Kitas lytinio brendimo raidos etapas yra *psichologinis brendimas*, kuris taip pat pasižymi dramatiškumu paauglystės amžiuje. Todėl labai svarbu aptarti ir psichologines lytinio brendimo ypatybes.

Paauglystės amžius yra sunkus keičiantis ne tik fiziškai, bet ir psichologiškai. Atsitinka taip, jog paauglystės amžiuje pagrindine socialine grupe tampa nebe šeima, bet bendraamžiai. Pasikeičia socialinis vaidmuo, veiklos samprata. Bendraamžiai labai paveikia visą paauglio socialinį gyvenimą, padeda užmegzti ryšius su priešingos lyties asmenimis. Kęstutis A. Trimakas savo knygoje „Asmenybės raida gyvenime“ pabrėžia ankstyvąją jaunystę, kuri, pasak jo, apima 12 – 14 gyvenimo metus. Šiuo periodu vyksta visapusiškas paauglio vystymasis, apimantis anatominius – fiziologinius, intelektualinius pokyčius, paauglio požiūrių į įvairius reiškinius formavimąsi ir kt. Paauglys kartu su bendraamžiais eksperimentuoja apranga, elgesiu, pažūromis, jie idealizuoja „didvyrius“, filmų bei sporto žvaigždes. Paaugliai stengiasi atsisakyti to, kas sena, mėgina daryti savaip, kitaip, maištauja, [14] dažnai įsivaizduoja esantys psichologinio pasaulio centre. Paauglystėje svarbiausia ne nuslopinti paauglio maištą, bet padėti jam kuo kryptingiau siekti savarankiškumo ir visapusės nepriklausomybės nuo šeimos.

Jauna asmenybė būtinai turi išsiaiškinti esamas vertybes ir susidaryti savo vertybių sistemą. Berniukų ir mergaičių vertybės paauglystėje labai skiriasi. Paprastai berniukai dažniau nei mergaitės vertybėmis laiko materialinę gerovę, pinigus, pilną įspūdžių, aktyvų, įspūdžių kupiną gyvenimą, malonumus, vadovavimą kitiems, fizinę jėgą, išvaizdą ir keliones. Tuo tarpu mergaitės labiau orientuojasi labiau į tradicines vertybes: šeimos gerovę, sveikatą, tikrą draugystę, meilę, dorovę. Patikrintos vertybės, tokios kaip supratimas, kad esi naudingas žmonėms, dorovė, darbas, įdomi, perspektyvi profesija paauglystės laikotarpiu dažniausiai yra paliekamos nuošalyje.

Palyginti su vaikų mąstymu, paauglių mąstymas pasižymi kai kuriais naujais bruožais. Paaugliai pereina į abstraktaus mąstymo stadiją. Jie jau suvokia, kad įvykiams įtakos turi daug veiksnių ir kad kai kuriuos jų galima kontroliuoti. Be to, paauglių mąstymui būdinga tai, kad jie jau gali susikurti hipotezę ir ją patikrinti galvoje, pasitelkę vaizduotę ir loginį mąstymą. Tačiau toks mąstymas turi savo ypatumų. Brandžiai mąstyti nepradedama staiga. Ankstyvoje paauglystėje mąstymas dar pasižymi egocentriškumu. Dažnai paaugliai galvoja,

kad jų asmeninis patyrimas yra unikalus ir, kad jų tėvai bei draugai negali jų suprasti. Tad jiems brangu viskas, ką jie sugalvoja, atranda, patiria.

Kad sugebėtų mąstyti sistemiškai, tikrindami hipotezes ir darydami išvadas, paaugliai dar turi tobulinti savo formalaus mąstymo sugebėjimus. Tokia nauja mąstymo galia išryškėja, kai paaugliai svarsto ir diskutuoja tokiomis abstrakčiomis temomis kaip žmogaus gėris ir blogis, prigimtis, gyvenimo prasmė ir t. t. Tačiau jų mąstymas pasižymi idealizmu. Paaugliai dar nesugeba įvertinti realių aplinkybių įtakos bei tiesų, idėjų, taisyklių santykinumo. Jie mano, jog žino, kaip viskas turėtų būti pasaulyje. Pradėję logiškai mąstyti, paaugliai jau pastebi kai kurių žmonių mąstymo prieštarumą, supranta, kad kartais nesiderina žmonių idealai ir jų veiksmai. Tai skatina karštai ginčytis su suaugusiais ir tyliai sau pasižadėti niekada neatsisakyti savųjų idealų. Todėl labai svarbu vesti paauglį teisingu keliu jam suprantamu būdu.

Vienas svarbiausių vystymosi aspektų, ypač paauglystėje – moralinis vystymasis. Todėl labai svarbu šeimoje puoselėti pagrindines moralines vertybes. Šeimoje praktikuojamas moralines vertybes lengviau perteikti vaikams.

1.2.2. Pedagoginės lytinio ugdymo ir lytiškumo valdymo sampratos ir tikslai

Paauglys, išsilaisvinęs iš tėvų, vis labiau perima bendraamžių vertybes. Todėl labai svarbūs yra tarpusavio santykiai paauglio šeimoje, kad paauglys nepatirtų vien bendraamžių įtaką. Kuo santykiai su tėvais yra blogesni, tuo paauglį lengviau paveikia bendraamžiai. Tačiau reikia nepamiršti, jog labai svarbus yra mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas.

Paauglystės laikotarpis yra sunkiausias ir sudėtingiausias iš visų amžiaus tarpinių. Jis sudėtingas ne tik pačiam paaugliui, bet ir tėvams, auginantiems šeimoje paaugliško amžiaus vaiką, aplinkiniams, kuriems su paaugliu tenka susidurti, mokytojams, kurie kiekvieną dieną privalo būti atsakingi, pastabūs mokykloje. Todėl svarbu išskirti šeimos ir mokytojų vaidmenį bei svarbą šiuo laikotarpiu. Tad galima sakyti, jog teisingas lytinis vaikų ir paauglių ugdymas yra ne tik tėvų, bet ir pedagogų užduotis. Todėl galima pabrėžti, kad „lytinio auklėjimo specifinis tikslas – emocinė auklėjamojo branda, savitvarda ir teisingas elgesys socialinių santykių srityje. Mokykla gali įvairiai prisidėti prie šio tikslo įgyvendinimo. Visi mokomieji dalykai gali teikti progų pagvildinti su lytiškumu susijusias temas; auklėtojas tai visuomet turėtų daryti dalykiškai ir itin taktiškai, rūpestingai pasverdamas progą ir metodus“.

„Auklėti pirmiausia privalo šeima, kuri yra „turtiniausio žmogiškumo mokykla“. Tai iš tiesų geriausia aplinka laipsniškam auklėjimui. Šeimai būdingas emocinis turtingumas,

tinkamas be traumų perteikti kebliausią tikrovę bei harmoningai integruoti tai į pusiausvirą ir turtingą asmenybę“. [4]

Mokytojai turėtų informuoti tėvus apie mokinio nusižengimus, elgesio pasikeitimus, nes didžiausią įtaką vaiko, paauglio gyvenimui turi šeima. „Nors auklėjimo darbe tėvams dabar dažnai atsiranda sunkumų, jie drąsiai ir pasitikėdami turi ugdyti svarbiausias žmogaus gyvenimo vertybes. Vaikai turi augti deramai laisvi nuo prisirišimo prie materialinių gėrybių, jų gyvenimo stilius turi būti paprastas ir griežtas, lydimas tvirto įsitikinimo, kad „žmogus daugiau vertas dėl to, kas jis yra, negu dėl to, ką jis turi“ [12] T. y. žmogus yra vertingas jau vien dėl to, kad yra, o ne dėl to, ką veikia ar kokį rezultatą pasiekia.

Tad vienas svarbiausių mokytojų uždavinių lytiškumo ugdymo procese turėtų būti nuoseklus darbas su tėvais. Pedagogams derėtų įvairiai bendradarbiauti su tėvais: organizuoti tėvų dienas bei renginius, skirtus moksleiviams ir tėvams, rengti tėvų susirinkimus, susirašinėti su mokinio tėvais ir t. t. Šios bendradarbiavimo formos padės įgyvendinti bei įtvirtinti mokyklos ir šeimos partnerystę, tai bus naudinga tiek pedagogams, tiek šeimoms, auginančioms paaugliško amžiaus vaiką.

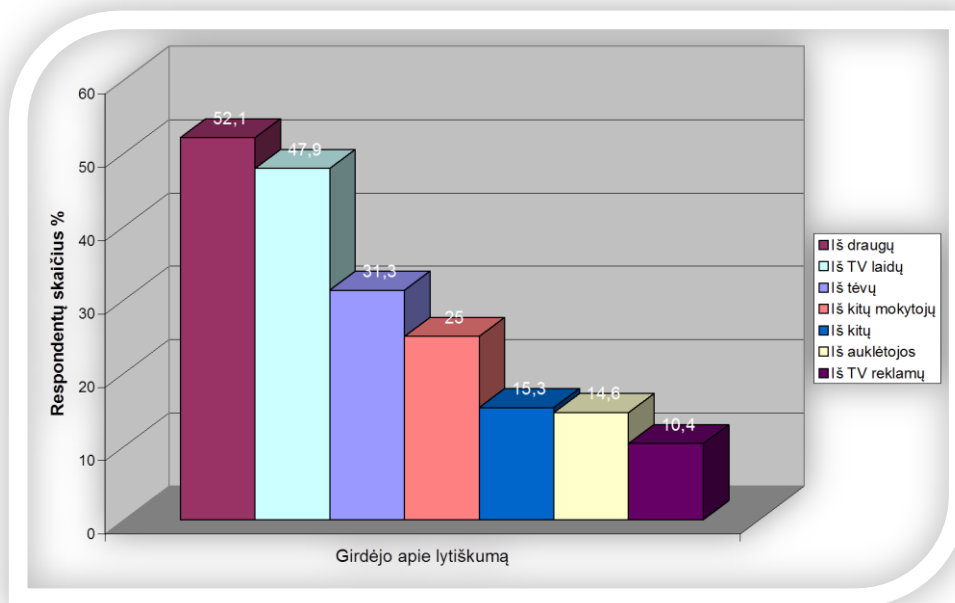
Tad visas ugdymas – religinis, dorinis, psichologinis, socialinis, bendražmogiškas yra susijęs ir turi didelę įtaką kaip žmogus vertina savo lytiškumą ir jo raišką.

1.2.3. Lytiškumo ugdymo būtinybės tyrimas

Siekiant išsiaiškinti lytiškumo ugdymo poreikį buvo atliktas lytiškumo ugdymo virtualioje mokymosi aplinkoje galimybių tyrimas. Tyrimo eiga ir aptarimas pateikiamas 1 priede. Toliau pateikiami tyrimo *anketinės apklausos rezultatai ir jų įvertinimas*.

Anketoje buvo klausama, ar respondentas girdėjo lytiškumo sąvoką. 81,4 % tiriamųjų yra girdėję tokią sąvoką. Tačiau negalima teigti, jog lytiškumo sąvoką jie supranta teisingai.

Taip pat labai svarbu yra, iš kur jie žino „lytiškumo“ sąvoką. Anketoje buvo pateiktas klausimas su 6 atsakymų variantais ir vienu variantu pačiam tiriamajam įrašyti, jei yra girdėjęs ne iš pateiktų šaltinių. Diagrama (žr. 2 pav.) (kurta iš lentelių, pateiktų 3 priede) aiškiai parodo, jog apie lytiškumą labiausiai kalba bendraamžiai, draugai – 52,1 % tiriamųjų apie lytiškumą girdėję iš draugų, bet taip pat neatsilieka ir TV laidos – 47,9 %. Todėl galima teigti, kad televizija ir draugai daro labai didelę įtaką paauglio lytiškumo suvokimui. Todėl reikalinga, kad tėvai labiau prisidėtų prie to, kad paauglys teisingai ir neiškreiptai suprastų lytiškumo sąvoką, nes vien per bendraamžių įtaką lytiškumo samprata gali būti labai iškreipiama ir neteisingai suprantama. Ir dėl to galimos prastos pasekmės tolesniam paauglio lytiškumo ugdymui.

2 pav. Žinios apie lytiškumą

Atsakymo variante „Iš kitų“ 15,3 % tiriamųjų: iš jų 1,91 % įrašė, jog girdėjo per biologijos pamokas, 7,64 % – iš knygų, 1,91 % – iš mergaičių žurnalų, 3,82 % – internete. Procentai pateikiami iš 100 % kiekvienam diagramos stulpeliui atskirai. Pvz.: 52,1 % respondentų, kurie yra girdėję apie lytiškumą, girdėjo iš draugų, likusieji 47,9 % negirdėjo iš draugų ir t.t. Šiame klausime buvo leista pažymėti ne vieną atsakymo variantą. 5 iš 54 respondentų nepasirinko nė vieno atsakymo varianto (žr. 2 pav.).

Iš to netampa aišku, kaip jie suvokia lytiškumą. Tikėtina, kad kiekvieno tiriamojo lytiškumo sąvokos suvokimas skiriasi. Todėl anketoje buvo paklausta apie vieną iš lytiškumo sričių, t. y. savęs kaip vyro ar moters suvokimą, kurį nusako vyriškumo ir moteriškumo bruožai. Šiame klausime buvo pateikti 23 vyriškumo bruožai bei vienas atsakymo variantas „Kita: įrašyk“, kuris leido tiriamajam pačiam įrašyti trūkstamą vyriškumo ar moteriškumo bruožą. Iš visų įrašiusių 62,5 % tiriamųjų įrašė savo vyriškumo bruožą, kuris, pasak jų, yra vyriškumo esmė. Tiriamieji mano, jog daug valgyti taip pat yra vyriškumo esmė.

Svarbiausias vyriškumo bruožas, anot tiriamųjų, yra sportiškumas, toliau eina lytinio organo turėjimas ir fizinė galia bei jėga. Galima daryti išvadą, jog fizinis grožis, kuris suvokiamas kaip vyriškumo esmė, svarbiau nei vidinis grožis. Todėl labai svarbu ugdyti paauglių požiūrį į šiuos dalykus, nes, šio darbo autorės manymu, žmoguje svarbiau vidinis grožis, o jei žmogus vidumi gražus, išorėje tai atsispindi. Todėl paauglius reikėtų mokyti nespręsti apie žmogų vien iš išvaizdos, prieš tai nesusipažinus su vidiniu pasauliu.

Visais laikais buvo svarbu pagarba sau ir vienas kitam, todėl reikalinga buvo paklausti mergaičių ir berniukų, ar pagarbą priešingos lyties bendraamžiui jie laiko

moteriškumu/vyriškumu. Todėl mergaičių buvo paklausta, ar pagarba berniukui yra moteriškumas, o berniukų – ar pagarba mergaitei yra vyriškumas.

18,5 % respondenčių tvirtai nepitaria teiginiui, jog pagarba berniukui yra vyriškumas, 37,0 % – tiesiog nepitaria, 44,4 % respondenčių pritaria (žr. 3 priedą). Todėl galima teigti, jog pusė mergaičių pritaria teiginiui (t.y. 55,5 %) ir apie pusė nepitaria (44,4 %).

11,5 % respondentų tvirtai nepitaria teiginiui, 15,4 % – tiesiog nepitaria, 26,9 % respondentų pritaria, 46,2 % – tvirtai pritaria. 1 respondentas iš 27 neatsakė į klausimą (priedas Nr. 3) Todėl galima teigti, jog žymiai daugiau berniukų pritaria teiginiui, jog pagarba mergaitei yra vyriškumas (t. y. 73,1 %) nei nepitaria (26,9 %).

Pagarba berniukui/mergaitei yra moteriškumo/vyriškumo dalis, todėl reikia pagarbą vienas kitam ugdyti jau nuo mažens, tai yra tėvų pareiga. Neugdoma pagarba kitam gali turėti neigiamų pasekmių netgi ir suaugusiojo amžiuje.

Dažnai suaugusieji linkę galvoti, kad jie yra patys protingiausi arba protingesni nei priešingos lyties atstovai, todėl svarbu sužinoti, ką mano paaugliai. Berniukų ir mergaičių buvo paklausta ar jie mano esantys protingesni nei priešingos lyties bendraamžiai.

6,9 % respondenčių tvirtai nepitaria teiginiui, jog mergaitės yra protingesnės nei berniukai, 6,9 % – tiesiog nepitaria, 44,8 % respondenčių pritaria, 41,4 % – tvirtai pritaria. Galime teigti, jog žymiai daugiau mergaičių pritaria teiginiui, ir laiko save protingesnėmis nei berniukai (t.y. 86,2 %) nei nepitaria (13,8%).

3,8 % respondentų tvirtai nepitaria teiginiui, jog berniukai yra protingesni nei mergaitės, 34,6 % – tiesiog nepitaria, 19,2 % respondentų pritaria, 42,3 % – tvirtai pritaria. 1 respondentas iš 27 neatsakė į klausimą. Galime teigti, kad daugiau berniukų pritaria teiginiui ir laiko save protingesniais nei mergaitės (t. y. 61,5 %) nei nepitaria (38,4 %).

Iš šių rezultatų matyti, jog berniukai galvoja esantys protingesni nei mergaitės ir atvirkesniai. Reikėtų laikyti save ne protingesniu už priešingos lyties atstovą, bet semtis išminties ir mokytis iš klaidų. Reiktų ugdyti berniukų ir mergaičių požiūrį į priešingų lyčių svarbą, ir skiepyti juose lyčių papildomumo, lygiavertiškumo sampratas bei ugdyti toleranciją skirtingai kito nuomonei.

Taip pat svarbus paauglių požiūris į „apsisaugojimo“ nuo nėštumo priemones. Todėl berniukų buvo paklausta, ar prezervatyvai, jų nuomone, yra blogai, o mergaičių – ar kontracepcija yra blogai.

22,2 % respondenčių tvirtai nepitaria teiginiui, jog kontracepcija yra blogai, 37,0 % – tiesiog nepitaria, 18,5 % respondenčių pritaria, 22,2 % – tvirtai pritaria. 1 respondentė iš 27

neatsakė į klausimą. Galima teigti, jog pusė mergaičių pritaria teiginiui, jog kontracepcija yra blogai (t. y. 59,2 %) ir apie pusė nepritaria (40,7 %).

38,5 % respondentų tvirtai nepritaria teiginiui, jog prezervatyvai yra blogai, 23,1 % – tiesiog nepritaria, 3,8 % respondentų pritaria, 34,6 % – tvirtai pritaria. 1 respondentas iš 27 neatsakė į klausimą. Galima teigti, kad daugiau berniukų nepritaria teiginiui, jog prezervatyvai yra blogai (t.y. 61,6 %) nei pritaria (38,4 %).

Žinome, kad planuoti šeimos gausumą yra kitas būdas, moraliai priimtinas – tai NŠP (natūralus šeimos planavimas), pasižymintis įvairiausiais variantais tai padaryti, iš kurių galima pasirinkti tinkamiausią ir priimtinausią. Ši samprata turėtų būti aiškinama ypač paauglystės laikotarpiu, kai atsiranda lytinis potraukis priešingai lyčiai. Todėl reikėtų supažindinti paauglius su kitų „apsisaugojimo“ nuo nėštumo priemonių (prezervatyvų, kontraceptinių priemonių) fizine bei moraline žala.

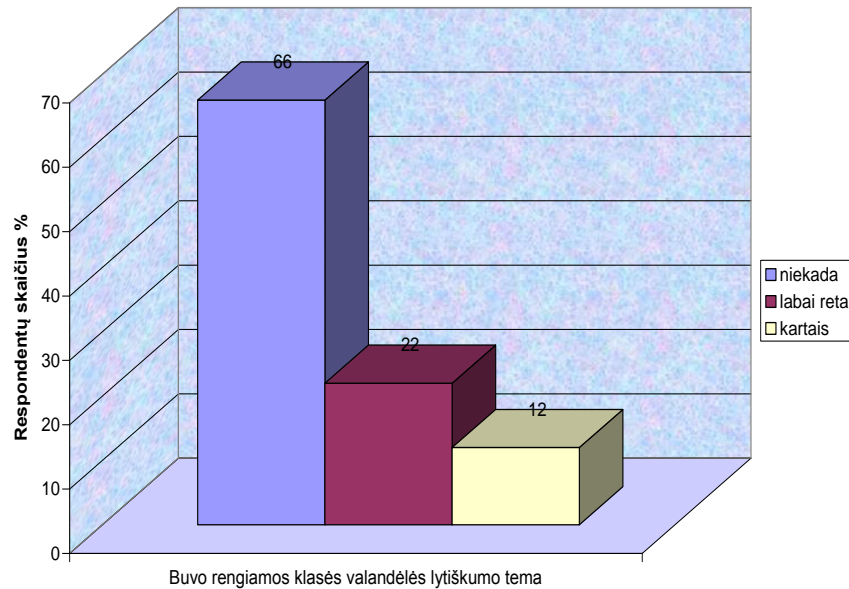
Taip pat patikrintas ryšys tarp lyties ir nuomonės apie prezervatyvus bei kontracepciją. Naudota ranginė Spearmano koreliacija. Kaip matyti iš lentelės (žr. 7 priedą), nuomonė apie kontracepciją ir prezervatyvus nepriklauso nuo lyties. Todėl galima ir berniukus, ir mergaites, šiuo aspektu, ugdyti vienodai.

Taip pat patikrintas ryšys tarp prasivardžiavimo ir lyties. Naudota ranginė Spearmano koreliaciją. Lentelėje (žr. 7 priedą) duomenys rodo stiproką ryšį tarp prasivardžiavimo ir lyties. Todėl galima teigti, kad berniukai dažniau prasivardžiuoja nei mergaitės. Prisiminkime, kad respondentai yra ankstyvojo paaugliško laikotarpio asmenys, todėl berniukų dažnesnio prasivardžiavimo priežastis gali būti augantis testosterono kiekis organizme, kuris turi įtakos paauglių berniukų agresyvumui. Kuo daugiau testosterono yra berniuko ar mergaitės organizme (žinome, kad berniukų organizme jo yra gerokai daugiau), tuo labiau jis ar ji yra agresyvesnis (-ė). Dažniausiai tas agresyvumas išliejamas ant kitų asmenų ir vienas iš būdų tai padaryti yra prasivardžiavimas.

Tam, kad galima būtų sėkmingai ugdyti lytiškumą, kaip buvo minėta ankstesniuose skyriuose, labai svarbus yra tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas. Mokytojai gali būti dideli pagalbinkai tėvams nelengvame paauglio ugdymo procese. Todėl mokykloje paaugliai turėtų būti ne tik ugdomi tokiose srityse kaip lietuvių kalba, matematika, fizika, chemija ir panašiai, bet turi būti diegiamos vertybės, aiškinami svarbiausi gyvenimo klausimai.

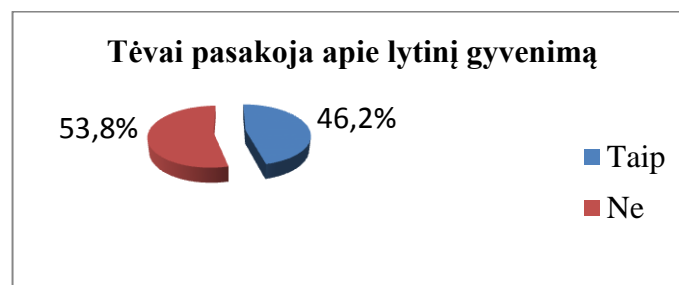
Iš toliau pateiktos diagramos ir lentelės aišku, jog mokykloje, kurioje buvo atliktas tyrimas, nei klasės valandėlės, nei renginiai lytiškumo tema nebuvo rengiami arba buvo rengiami labai retai. Todėl labai svarbu integruoti renginius ir klasės valandėles, įvairią mokymosi medžiagą lytiškumo temomis į mokyklos gyvenimą (žr. 1 lentelę ir 3 pav.)

Buvo rengiami renginiai lytiškumo tema	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Niekada	38	76
Labai retai	11	22
Dažnai	1	2

3 pav. Klasės valandėlės lytiškumo tema

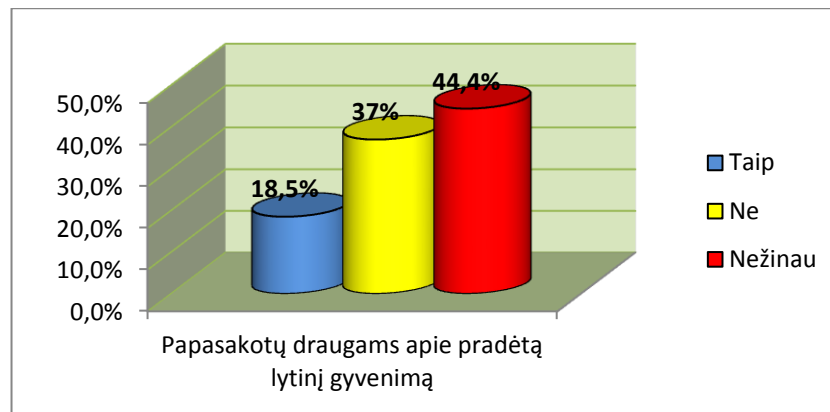
Taip pat respondentų buvo paklausta ar tėvai jiems pasakoja apie lytinį gyvenimą. Apie pusę atsakė, kad *taip* ir apie pusę – *ne* (žr. 4 pav.).

4 pav. Pasakoja apie lytinį gyvenimą

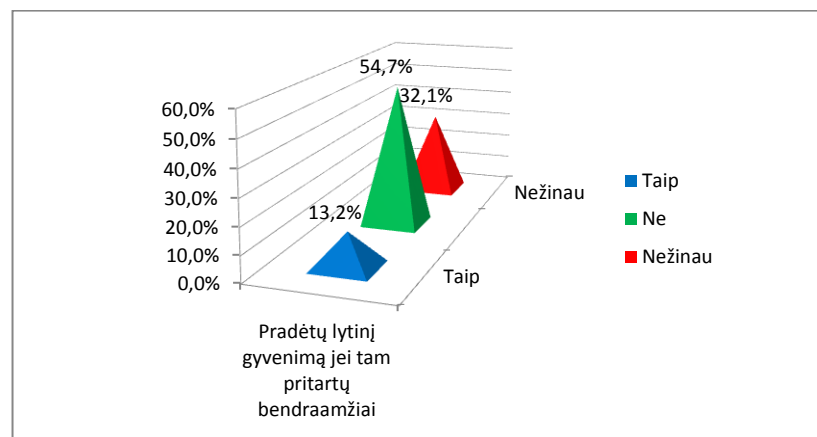
Paauglystės laikotarpiu labai svarbu pasakoti apie lytinį gyvenimą, kad paauglys, bendraamžių įtakojamas, nesusidarytų savo, klaidingos nuomonės. Svarbu, kad paauglys žinotų, jog lytinis gyvenimas skirtas sutuoktiniams ir apie tai tėvai savo paaugliško amžiaus vaikui turėtų pasakoti kiek įmanoma atviriau.

Dažnai paaugliai pasakoja bendraamžiams savo paslaptis, nuotykius, norus. Bet ar papasakotų draugams jei pradėtų lytinį gyvenimą? Todėl respondentų buvo apie tai paklausta. Gautus rezultatus vaizdžiai iliustruoja tolesnė diagrama (žr. 5 pav.).

5 pav. Papasakotų apie lytinį gyvenimą

Respondentų buvo paklausta ar pradėtų lytinį gyvenimą jei tam pritartų bendraamžiai. Toliau pateikta diagrama aiškiai parodo, jog yra tokių, kuriems labai svarbi yra bendraamžių nuomonė (13,2 %), bet didžioji dalis (54,7 %) apklaustųjų atsakė, jog nepradėtų lytinio gyvenimo vien dėl to, jog tam pritaria bendraamžiai (žr. 6 pav.).

6 pav. Pradėtų lytinį gyvenimą

Remiantis šiais duomenimis galima daryti išvadą, kad šiuo klausimų paaugliui bendraamžių nuomonė labai didelės įtakos neturi. Tačiau paauglys gali pats, savarankiškai apsispręsti pradėti lytinį gyvenimą arba lytinio potraukio apakinti pasielgti neapgalvotai. Kaip buvo minėta anksčiau, ankstyvi lytiniai santykiai daro labai didelę fizinę, moralinę bei psichologinę žalą jaunam žmogui. Todėl labai svarbu ugdyti paauglį valdyti savo lytinį potraukį, kad neapgalvotas poelgis nepaliktų nepataisomų pasekmių. Taigi, ugdyti paauglių lytiškumą vis dėlto reikia, ir netgi būtina.

1.3. Virtuali aplinka

Kiekvienas žmogus yra apsuptas įvairiausių daiktų bei gyvybės ir viską, kas jį supa vadina aplinka. Tačiau aplinka yra ne vien tai ką žmogus mato, jaučia ir girdi – aplinka turi ir kitą, gilesnę prasmę. Viena iš prasmių gali būti virtuali aplinka.

Virtuali aplinka – tai terpė, kuri yra pilna interaktyvumo. Joje žmonės susiranda virtualių draugų, su jais bendrauja, jiems pasakoja apie save, apie juos supančią aplinką. Internete taip pat egzistuoja tam tikros etiketo taisyklės, kurių daugelis, ypač paaugliai, nesilaiko. Virtualioje erdvėje reikia puikiai žinoti ką, kur ir kada sakyti, nes kitaip galima sulaukti skaudžių pasekmių. Deja, net žinodami, jog gali sulauksi skaudžių pasekmių mažai kas to paiso. Dažnas nepaiso ir lietuvių gramatikos trumpindami žodžius, lietuviškas raides rašydami angliškais atitikmenimis. Pavyzdžiui, žodis *gražu*, iš penkių lietuviškų raidžių, pavirsta į žodį *grazhu*. Taip pat, daugelis yra įpratę trumpinti žodžius, pavyzdžiui, žodis *nežinau* staiga virsta *nzn*. Tai lyg ir nieko blogo, tačiau blogis pasireiškia tada, kai jaunimas perkelia tokius ir panašius žodžius į savo kasdienybę. Internete etika yra labai svarbi, nes tai įtakoja ir realų gyvenimą.

Paaugliai dažnai mano, jog tai tik virtualus pasaulis, iš kurio bet kada galima pasitraukti, taip pat staiga galima virsti nauju žmogumi vien pasikeitus slapyvardį. Kaip bebūtų gaila realiame gyvenime nėra taip paprasta.

Virtualus pasaulis ypač pavojingas jaunimui, kuomet per dažnai ir tėvų neprižiūrimi jie naudojami internetu, žaidžia žaidimus, kur viskas vyksta mygtuko paspaudimu: realybėje materialumas neatkuriamas taip lengvai ir paprastai, kaip virtualiame pasaulyje. Todėl, anksčiau ar vėliau reikia susitaikyti su realybe – gyvenimas tai ne žaidimas, kuriame pakanka klaviatūros ar pelytės.

Žinoma, virtuali aplinka turi ir gerąją pusę. Reikiamą medžiagą mes galime rasti ne tik knygoje. Pavyzdžiui, internete reikiamus atsakymus galime rasti greitai ir patogiai. Svarbiausia pasirinkti teisingą informaciją, ją teisingai suvokti ir būti savimi. Elgtis atsakingai ir protingai. Nepamiršti kas dedasi už tavo kompiuterinio stalo ribų. Nepamiršti nudirbti reikiamus darbus, gerai pailsėti, atsipalaiduoti su draugais. Jeigu žmogus tai sugeba, virtuali aplinka jam turės tik teigiamą įtaką. [3]

1.3.1. Virtualių aplinkų apžvalga

Virtualios aplinkos gali būti įvairios: bendravimo aplinkos, mokymosi aplinkos, interaktyvios aplinkos, realaus bendravimo aplinkos ir pan. Paaugliai linkę išbandyti tai, kas dar nepatirta, neišbandyta. Ypač naujoves. Vos tik pasirodo nauja virtuali aplinka, jie skuba ją apžiūrėti, išbandyti bei vertinti. Dalis jų ilgą laiką išlieka pagrindinėmis paauglių kasdienybėje.

Naujovės yra gerai, tačiau paaugliui, kuris kupinas ieškojimų ir yra linkęs išmėginti viską, ką sutinka pakeliui, nepaisydamas nieko, jos gali būti pavojingos. Virtuali aplinka – tai virtualus pasaulis, kuris nepatyrusiam vartotojui gali būti ypač pavojingas.

1.3.2. Pagrindinės paauglių lankomos virtualios aplinkos

Paaugliai renkami pačias įvairiausias virtualias aplinkas. Jei nori pabendrauti, renkami realaus bendravimo aplinkas, tokias kaip Skype, įvairius „Chat‘us“, ar kitas bendravimo aplinkas – el. pašta, forumus. Norėdami išsiliesti, ji renkami virtualius dienoraščius ar tiesiog atsidarę tekstų redaktoriaus langą rašo viską, kas neduoda ramybės.

Dažnai paaugliai renkami popamokinės veiklos būrelius, kuriuose vyksta ne tik akivaizdūs susitikimai. Tokie būreliai neretai derinami su nuotoliniu mokymusi. Pavyzdžiui, informacinių technologijų būreliai, kuriuose mokymasis vyksta kas antrą savaitę, ir kas antrą savaitę siūloma naudotis nuotolinio mokymosi sistema. Nuotolinio mokymosi svetainėje besimokantieji ne tik mokosi, bet ir bendrauja su kitais kurso dalyviais, dėstytojais.

1.3.3. Paauglių bendravimo kalba virtualioje aplinkoje

Paaugliai, bendraudami trumposiomis žinutėmis, forumuose ir pan. dažnai neatkreipia dėmesio ne tik į tai, ką rašo, bet ir į tai kaip rašo. Jie stengiasi parašyti greičiau, galbūt norėdami pasirodyti „kiečiau“ trumpina žodžius, naudoja anglicizmus bei visai kitaip iškraipo gimtąją kalbą.

Iškraipyta lietuviškų žodžių rašyba.

Dažnai tekstai rašomi ne tik be lietuviškų diakritinių ženklų (balsės rašomos be nosinių, afrikatos be varnelių), bet taip pat nepaisoma nė didžiųjų raidžių rašybos taisyklių. Dažniausiai visas tekstas rašomas mažosiomis raidėmis, nepaisant to, dedami ar nededami skyrybos ženklai. Po taško naujas sakinys pradedamas mažąja raide. Drauge sistemingai iškraipoma ir dvibalsių rašyba, pvz.: tikraj = tikrai ; labaj = labai ; pujkiai = puikiai ; geraj = gerai ; bevej k = beveik. Įvedamos svetimų kalbų raidės, pvz. : tox = toks ; kitox = kitoks ; moxlas = mokslas ; nepyxti = nepykti. Kai kuriuose žodžiuose rašomos lietuvių kalbai nebūdingos sudvejintos priebalsės, (pvz. : tiikkiuosi = tikiuosi), garsui ž žymėti kartais naudojamos dvi raidės zh, (pvz. zhmogus = žmogus).

- Kalboje abstu anglicizmų ar net ištisų anglišku sakinių.

Pvz.: anyway, gavau daug daug dovanu (anyway = nepaisant to); sorry (= atsiprašau) ; oki..... (= na gerai)!

- Kalbos stilius skurdus, dirbtinis, svetimias gyvajai kalbai.

“Kaip tau besiseka (= sekasi)?”; “niu, dekavojū (= dėkoju) uz laiskuti”; “su meila baisine (= labai myliu)”.

- Naudojamos žargonybės, įmantrūs kreipiniai, kalambūrinės žodžių samplaikos.

Varyti (= vykti, dalyvauti); nefainai (= negerai, nesmagiai); čiuožti (= pasitraukti, išeiti); lia:); labux; Hey; Labutizzz (Labas); Iki kiki (= iki pasimatymo)

- Nesistengiama žodžiais perduoti emocinės bei intelektualinės nuotaikos – stengiamasi kompensuoti kompiuterinių simbolių gausa.

atostogos.....:)))))))); vis dar_neparasiau, bet vaziuoju!!!!!!; xxxxxxxxxxx rūta xxxxxxxxxxx; baigsiu, nes aaaaakkkkkkyyyyyysss..... matai jau beveik uzsimerke. [18]

1.3.4. Virtualių mokymosi aplinkų apžvalga

Virtuali mokymosi aplinka (VMA) – tai mokymosi aplinka, realizuota kompiuterinėmis priemonėmis, kurioje pateikiama mokymosi medžiaga, organizuojamas mokymosi procesas bei atliekamas jo valdymas. Tokiai aplinkai realizuoti naudojamos sistemos, apimančios įvairias elektroninio mokymosi paslaugas (prisijungimo valdymą, mokymosi medžiagos teikimą, bendravimo ir studentų grupių valdymą, žinių vertinimą ir kt.) ir vadinamos mokymosi valdymo sistemomis (angl., Learning Management Systems). Virtualią mokymosi aplinką taip pat galima realizuoti kursų valdymo sistemomis (angl. Course Management Systems), apimančiomis panašias elektroninio mokymosi paslaugas.

Tiek vienas, tiek kitas sistemas įprasta vadinti tiesiog virtualiomis mokymosi aplinkomis (angl. *Virtual Learning Environments*), jei jose yra įrankių, atitinkančių šias, dažniausiai naudojamas, įrankių grupes:

- administravimo įrankiai (vartotojų registravimas, prisijungimo teisių suteikimas, grupių formavimas ir kt.);
- mokymosi medžiagos pateikimo priemonės (turinio kūrimas ir valdymas, suderinamumas su standartais ir pan.);
- bendravimo įrankiai (diskusijų forumai, apsikeitimai failais, vidinis el. paštas, pokalbiai virtualioje aplinkoje ir kt.);
- kurso organizavimo įrankiai (kalendorius, užduočių skyrimo ir vertinimų priemonės, studentų pasiekimų stebėjimo priemonės, automatizuotas testavimas ir vertinimas);
- studentų įtraukimo į veiklas įrankiai (grupinio darbo, įsivertinimo bei pasiekimų aplanko (angl., portfolio) priemonės).

Toliau nagrinėjamos populiariausios mokymosi aplinkos. Viena iš jų yra *Moodle*.

Moodle (angl., Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment) – tai atviro kodo, žiniatinklinė virtualioji mokymosi aplinka, sukurta remiantis socialinės konstruktyvistinės pedagogikos samprata (bendradarbiavimas, aktyvumas, kritinis vertinimas ir kt.), kai žinios konstruojamos studentams bendraujant tarpusavyje arba su dėstytoju.

Kadangi *Moodle* yra atviro kodo sistema, ji platinama nemokamai, ją galima pritaikyti savo poreikiams, nepažeidžiant licencijos sutarties, išsiversti į norimą kalbą ir naudoti be apribojimų. Ši sistema sėkmingai taikoma ne tik aukštojo mokslo, bet ir profesinio bei bendrojo lavinimo įstaigose. *Moodle* jau keletą metų aktyviai naudojama Lietuvos švietimo institucijose.

Pagrindinės *Moodle* sistemos ypatybės, kurios leidžia šią aplinką naudoti paauglių lytiškumui ugdyti.:

- tinka ir nuotoliniam mokymui, ir mokymui kompiuterių klasėje; Paauglys gali pasirinkti tokį kursą kaip papildomą kursą, kuris plėstų akiratį, auklėtų bei ugdytų ne vien mokyklose dėstomų dalykų klausimais.
- vartotojų aktyvumo stebėjimas; Sukūrus neprivalomą kursą paaugliams galima stebėti jų aktyvumą, neaktyvius studentus motyvuoti įvairiomis priemonėmis.
- aktyvi bendruomenė prisideda prie sistemos plėtojimo, ir tai užtikrina jos gyvybingumą. Sukuriant papildomas priemones *Moodle* sistemai, galima prisidėti prie sistemos tobulinimo bei plėtojimo.

Moodle – viena iš populiariesnių virtualių mokymosi aplinkų Lietuvoje, suprojektuota organizuoti mokymosi kursus tinkle ir atitinkanti kursų valdymo sistemų grupę. Tačiau sistema taip greitai plėtojama, kad jau dabar ją galima vadinti mokymosi valdymo sistema.

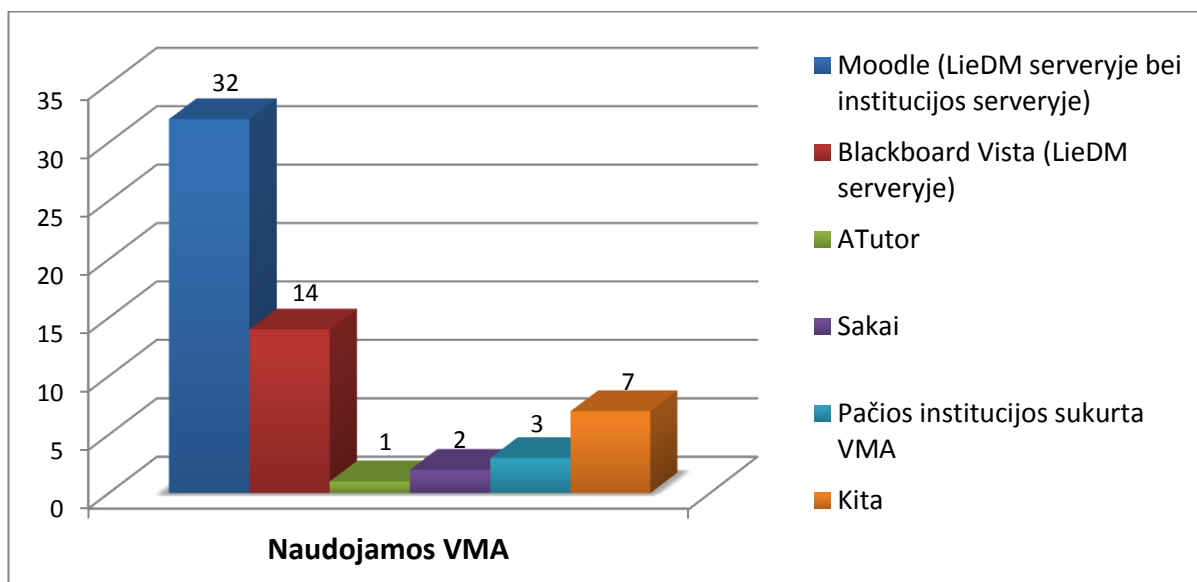
2010 balandžio mėnesį KTU (LieDM koordinacinis centras, vadovė dr. Danguolė Rutkauskienė) organizuota aukštųjų mokyklų apklausa siekiant išnagrinėti LieDM tinklo narių teikiamų paslaugų poreikį, esamą situaciją, parodė jog *Moodle* yra labiausiai naudojama VMA (žr. 7 pav.). [7]

Kita, šiek tiek mažiau populiari virtuali mokymosi aplinka yra WebCT.

WebCT. WebCT (Web Course Tools) – tai integruota priemonių arba komponentų aibė, padedanti kurti sudėtingas WWW paremtas (World Wide Web-based) mokymosi aplinkas, kursus ir pasiekti interaktyvius kursus tinklu. WebCT reikalauja minimalios techninės patirties iš mokymo medžiagos ruošėjo pusės ir iš studento pusės. WebCT, dabar jau žinoma kaip „Blackboard Learning System“. Kadangi ši VMA yra komercinė – tai ji nėra

taip lengvai tobulinama paties vartotojo, tačiau turi plačiau išvystytą pagalbos sistemą nei atvirojo kodo VMA.

Tad, norint išspręsti darbo uždavinius netikslinga rinktis šią mokymosi aplinką, kadangi ji nėra atviro kodo, todėl redaguoti, tobulinti ją nėra taip paprasta, kaip, pvz., Moodle. Šiuo metu KTU naudoja Moodle mokymosi valdymo sistema. Tad galima teigti, jog WebCT nėra tokia tinkama lytiškumo ugdymui kaip Moodle.

7 pav. VMA naudojimo diagrama

Lytiškumo ugdymas gali būti atliekamas virtualioje mokymosi aplinkoje sukuriant kursą, kuriame studentai galėtų ne tik rasti mokymosi medžiagą, bet ir bendrauti. O bendraujant labai svarbu kontroliuoti jų kalbą.

1.4. Filtrai

1.4.1. Moodle filtrai

Virtualioje mokymosi aplinkoje labai svarbu kontroliuoti bendraujančiųjų paauglių kalbą. Tam gali būti naudojami žodžių filtrai. Filtrai yra numatyti tam, kad būtų galima automatiškai konvertuoti įvestą tekstą į kitą, dažnai sudėtingesnėmis formomis. Pavyzdžiui, išteklių pavadinimai automatiškai virstų nuorodomis, kurių spragtelėjus galima patekti į atitinkamus išteklius. URL nukreipta į MP3 failus gali virsti Flash kontrole, įtraukta į puslapį, kuri leis valdyti garsą: trumpam sustabdyti, atsukti atgal, pasukti į priekį, pagarsinti ir pan. Galimybės yra neribotos. Yra standartinių filtrų, įtrauktų į Moodle, taip pat yra daug labiau specializuotų filtrų, kuriuos galima parsisiųsti iš Moodle tinklalapio.²

² www.moodle.org

Vis dėlto, svarbus momentas yra tas, kad, jei turima daug kursų *Moodle* sistemoje filtrai gali ją sulėtinti, stabdyti. Ypač jei nustatyta filtrus paleisti per dažnai.

Moodle filtrai skirstomi į standartinius ir nestandartinius.

Standartiniai filtrai:

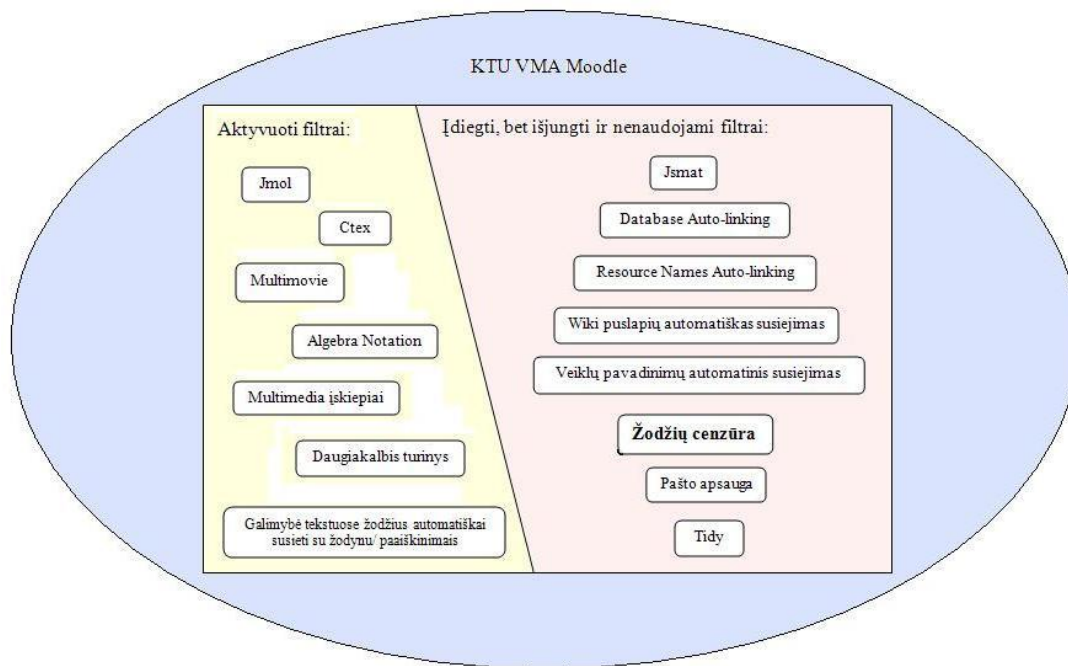
- *Activity Names Auto-linking* – šis filtras skenuoja to paties kurso veiklų pavadinimus ir sukuria nuorodas.
- *Algebra* – šis filtras skirtas konvertuoti algebrą į GIF vaizdus. Jis reikalauja, kad Tex Filter būtų įdiegtas. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad sistemoje būtų pateiktas Perl modulis: HTML::Entities.pm.
- *Database auto-linking* – kaip matyti iš pavadinimo, šis filtras leidžia automatiškai susieti Database module šaltinius.
- *Email Protection* – Šis filtras nuskaito bet koki elektroninio pašto adresą. Tačiau šis filtras yra išjungtas pagal nutylėjimą, dėl to, kad svetainės administratorius galėtų įkelti vartotojų elektroninio pašto adresus prieš įjungiant šį filtrą.
- *Glossary auto-linking* – Automatinis žodyno susiejimas - Kaip rodo pavadinimas, šis filtras leidžia automatiškai susieti Žodyno modulių įrašus.
- *Multi language content-* Daugiakalbis kalbos turinys - Šis filtras leidžia kurti šaltinius(temų pavadinimus) keliomis kalbomis.
- *Multimedia plugins* – Automatinis išteklių vardų susiejimas – Temų pavadinimai gali automatiškai tapti nuorodomis, kad būtų galima patekti į reikiamas temas, per tą patį kursą.
- *TeX notation* Šis filtras tikrina, ar HTML kodas yra tinkamas XHTML formatui, bei pataisomas jei reikia. Norint naudoti šį filtrą darbui, būtina PHP ir libtidy suderinimo galimybė
- *Wiki Page Auto-linking* – Automatinis Wiki puslapio susiejimas - Kaip rodo pavadinimas, šis filtras leidžia automatiškai sieti wiki puslapius, remiantis puslapio pavadinimu.
- *Word censorship* – Žodžių cenzorius - Šis filtras "pajuodina" žodžius iš bendrinio, standartinio sąrašo.

Nestandartiniai filtrai:

- *Jmol*
- *Code Syntax Highlighting*
- *Hidden text*
- *DocView*

1.4.2. KTU Moodle filtrai

Pavyzdžiui, daugiau nei pusė KTU Moodle filtrų yra išjungti ir nenaudojami.

8 pav. KTU Moodle filtrai

Pateiktame sąrašė matyti, kokie filtrai yra įdiegti KTU Moodle sistemoje. Taip pat matyti, kurie filtrai yra aktyvuoti bei kurie yra įdiegti, bet išjungti ir nenaudojami (žr.: 8 pav.).

1.4.3. Žodžių cenzūra

Paauglių kalbos ir bendravimo kultūrai, taip pat lytiškumui ugdyti virtualiose mokymosi aplinkose, kurios dabar dažniausiai realizuojamos mokymosi valdymo sistema Moodle, gali būti naudojamas Moodle sistemoje esantis žodžių filtras – žodžių cenzorius. Tačiau, kaip ir dauguma Moodle filtrų, žodžių cenzūra dažniausiai yra išjungta ir nenaudojama. Toliau apžvelgiamas šio filtro veikimas.

Įvedus netinkamus žodžius ir išsaugojus pakeitimus, įvestas žodis traktuojamas kaip necenzūrinis ir yra užtušuojamas. Pavyzdžiui, įvedus žodį „grazhi“, jis pradamas filtruoti ir, pvz., forume įrašius sakinį „Labai mergaitė“ bus matomas toks vaizdas:

Labai ██████ mergaitė

Tačiau, nepaisant to, užvedus pelės žymeklį ant paslėpto žodžio matomas pats užtušotas nepageidaujamas žodis:

Labai ██████ mergaitė
█████grazhi

O pažymėjus šį sakinį matomos žvaigždutės:

9-ame paveiksle pateiktas filtro nustatymų langas.

Žodžių cenzūra

Custom bad words list
filter_censor_badwords

Default: Empty

Enter your list of bad words separated by commas.
If the custom list is empty, a default list from the language pack will be used.

Save Changes

9 pav. Žodžių filtro nustatymų langas

Vis dėlto, paauglių kalbos ir bendravimo kultūrai, taip pat lytiškumui ugdyti virtualiose mokymosi aplinkose, kurios dabar dažniausiai realizuojamos mokymosi valdymo sistema *Moodle*, negali būti naudojamas *Moodle* sistemoje esantis filtras – žodžių cenzorius (žr. 1 pav.), nes jis iš tiesų atlieka tik žodžių filtravimo funkcijas. Necenzūrinius žodžius filtras paslepia po juodu fonu arba pakeičia žvaigždutėmis [2]. Tokio filtro trūkumas – paslėptus žodžius vis tiek galima pamatyti užvedus pelės žymeklį. Norint ugdyti lytiškumą ar tiesiog kalbos ir bendravimo kultūrą, netinkami žodžiai turėtų būti ne paslepiami, o pakeičiami cenzūriniais.

Ši situacija nėra tinkama paauglių bendravimo etiketui ugdyti. Cenzorius netinkamas, nes užvedus pelę matomas žodis, kurio paauglys neturėtų matyti. Reikia, kad cenzorius automatiškai pakeistų žodį, kaip šiame pavyzdyje, žodį „grazhi“ į „graži“. Todėl šio filtro funkcinės galimybės yra nepakankamos paauglių lytiškumui ugdyti. Tam turi būti įdiegtas papildomas filtras ar kita priemonė su didesnėmis funkcinėmis galimybėmis.

2. PROJEK TINĖ DALIS

Analitinėje dalyje nustatyta, kokios priemonės gali padėti ugdyti lytiškumą. Tai – kursas virtualioje mokymosi aplinkoje ir žodžių cenzorius.

2.1. NM kursas *Moodle* aplinkoje

2.1.1. Kurso pedagoginis modelis

Projektuojama priemonė – tai šiuolaikinė pagalbinė priemonė paaugliams, kursas lytiškumo temomis. Šia priemone siekiama ugdyti lytiškumą virtualioje aplinkoje naudojant informacines ir komunikacines technologijas (IKT). Ši priemonė įgyvendinama virtualioje mokymosi aplinkoje *Moodle*. Ją galima taikyti drauge su pamokose taikomais įprastais mokymo ir mokymosi būdais. Projektuojama kompiuterinė priemonė pateikia naujų, šiuolaikiškų ir aktyvių metodų, skatinančių mokinį aktyviai taikyti žinias, o ne pasyviai jas įsiminti, būti kūrybingu, mokėti save išreikšti.

NM kurso tikslas – ugdyti paauglių lytiškumą virtualioje aplinkoje.

Žinias, su kuriomis mokinsys ateis į kursą bus stengiamasi išsiaiškinti kurso diskusijų metu. Manoma, kad besimokantieji šį kursą pasirinks bendravimo troškimo, smalsumo, noro sužinoti kitų bendraamžių nuomones apie lytiškumą ar kitais tikslais. Kurse besimokantieji sužinos apie lytiškumą, lytiškumo valdymą, galės bendrauti lytiškumo temomis, sužinoti ką žino bei kokia kitų besimokančiųjų nuomonė aktualiomis lytiškumo temomis, galės atlikti savikontrolės testus bei užduotis, privalės išlaikyti baigiamąjį egzamino testą.

Formaliai planuojama vertinti atliekamus testus/užduotis, tačiau norint išsiaiškinti besimokančiųjų žinias, nuomones, vertybes bei įsitikinimus neformaliai bus vertinama ir analizuojama diskusija. Todėl tikimasi, jog besimokantieji aktyviai dalyvaus diskusijose, atliks savikontrolės testus, bei savarankiškai analizuos, įsiskaitys pateiktus tekstus.

Prieš kurso pradžią reikalinga išspręsti šiuos uždavinius:

1. Išsiaiškinti, ką mokiniai žino apie lytiškumą.
2. Išsiaiškinti, ką mokinių gyvenime reiškia lytiškumas.

Tuo tikslu besimokantieji turės užpildyti apklausos anketą, kurios adresą³ ras prisijungę prie kurso *Moodle* aplinkoje. Kursas teikiamas pagal 2 priede pateiktą scenarijų.

2.1.2. Kurso tikslai

- Besimokantysis sugebės apibrėžti bei paaiškinti lytiškumo sąvoką.

³ http://www.proin.ktu.lt/~s22357/pamarnackaite_l2/apklausa/apklausa.htm

- Gebės apibūdinti pagrindines bioetikos sąvokas.
- Besimokantysis sugebės apibrėžti esminius skirtumus tarp lytinio švietimo ir lytinio ugdymo.
- Besimokantysis galės išvardinti lytiškumo ypatybes paauglystės laikotarpyje.
- Besimokantysis galės apibrėžti lytiškumo ugdymo poreikį paauglystės amžiuje.
- Suprasti tekstą, įsiskaityti į tekstą, mokytis argumentuoti, mandagiai diskutuoti, kritiškai, abstrakčiai mąstyti, nuomonių pasidalinimas; toleruoti kito nuomonę, ją išklaust.
- Formuoti teigiamą požiūrį į save ir kitus.
- Atpažinti ir gerbti moters ir vyro fiziologinius, psichologinius ir socialinius skirtumus.
- Susipažinti su lyties formavimosi ypatumais ir gebėti priimti galimą savo ir/ar kitų bendraamžių lyties tapatybės nestabilumą paauglystės laikotarpiu.
- Susiformuoti aiškų supratimą, kuo reikšmingi yra lytiniai santykiai, ir atsakingą požiūrį į juos.
- Gebės diskutuoti lytiškumo temomis.

Tiksams pasiekti bus pateikti klausimai, testai bei užduotys lavinantys mokinių atidumą, dėmesingumą, išradingumą.

2.1.3. Užduotys ir vertinimo priemonės.

Užduočių paskirtis:

1. *Savarankiškai pasitikrinti žinias.* Mokinys operatyviai grįžtamuju ryšiu gali pasitikrinti žinias ir įsivertinti. Pateikiama nuoroda į mokomosios medžiagos dalį, kurioje yra kartojimui skirta medžiaga. Kiekvieną užduoti galima atlikti daug kartų.
2. *Užduotis įgūdžiams formuoti.* Mokinui pateikiamas užduočių kompleksas. Vertinant užduotis visada nurodomas rezultatas.
3. *Testai, skirti žinioms vertinti.* Norint fiksuoti mokinio rezultatą naudojamas laikinas slaptažodis, kuris įvedamas prieš atliekant testą.

Visas užduotis/testus medžiagą planuojama pateikti pagal schemą, pateiktą 1 paveiksle. Planuojamas nuoseklus mokymasis, pagal schemas temas ir potemes, kad besimokantieji galėtų orientuotis kiek išmoko, kiek dar liko išmukti, kokią dalį kurso jau išstudijavo.

Pagrindinė vertinimo priemonė kuriamame kurse yra testas, kadangi testų pagalba kurso dalyvis labai objektyviai, tiksliai bei greitai gali pasitikrinti žinias bei būti įvertintas.

Teste, *Moodle* aplinkoje, galima naudoti klausimų paaiškinimus, nustatyti laiko apribojimus, parinkti klausimų eiliškumą, yra galimybė įtraukti rankiniu būdu vertinamus klausimus, bei tuoj pat po testo pateikti įvertinimą.

2.1.4. Technologinės priemonės.

Kursui realizuoti bus reikalingas kompiuteris su prieiga prie interneto tinklo, tam, kad būtų galima pasiekti virtualią mokymosi aplinką bei interneto svetainę, kurioje vykdoma pirminė kurso dalyvių apklausa. Apklaustos svetainės nuorodą dalyviai pamatys prisijungę prie *Moodle*.

Kitose kurso dalyse planuojama naudoti audiovizualinės mokymo priemonės, todėl kompiuteris turi turėti prijungtas garso kolonėles vaizdo bei garso medžiagai peržiūrėti/perklausyti.

2.1.5. Studentų paramos sistema. Mokymosi eiga.

Paauglių mokymasis vyks tam tikrais etapais:

1. Pilnai išnagrinėję „*Lytinių poreikių valdymas*“ dalį (žr. 1 pav. „*Lytiškumo valdymas*“, rožinė dalis) bei išlaikę šios dalies testą (20% galutinio pažymio) besimokantieji bus baigę pirmąjį mokymosi lygį.
2. Pilnai išnagrinėję sekančią „*Elgesio valdymas*“ dalį (žr. 1 pav. „*Lytiškumo valdymas*“, mėlyna dalis) bei išlaikę šios dalies testą (20% galutinio pažymio) besimokantieji bus baigę antrąjį mokymosi lygį.
3. Bei pilnai išnagrinėję „*Fizinių ir hormoninių įtakų valdymas*“ dalį (žr. 1 pav. „*Lytiškumo valdymas*“, žalsva dalis) bei išlaikę šios dalies testą (20% galutinio pažymio) besimokantieji bus baigę trečiąjį mokymosi lygį.

Išnagrinėję visas temas (visas 3 schemas dalis) bei teigiamai (nuo 50% iki 100% balų) išlaikę baigiamąjį testą (40% galutinio pažymio) paaugliai bus baigę visą lytiškumo ugdymo kursą.

Kiekvienai temai (t.y. kiekvienai schemas daliai) yra skiriama 1 akademinė valanda mokymosi nuotoliniu būdu *Moodle* aplinkoje, kurios metu visi dalyviai būna prisijungę, aktyviai dalyvauja diskusijų forume, bendrauja prižiūrimi dėstytojo. Likusios 3 akademinės valandos (iš 20) skiriamos testų laikymui bei užduočių atlikimui.

Elektroniniu paštu besimokantieji gaus tikslų tvarkaraštį, kuriuo privalės vadovautis. Nustatytu laiku privalės prisijungti prie *Moodle* mokymosi aplinkos, bei aktyviai dalyvauti mokymesi. Tvarkaraštyje bus nurodytas laikas testų atlikimui.

Planuojamos 2 savaitinės paskaitos/pamokos, kiekvienai jų skiriama 1 akademinė valanda. Bendra kursų trukmė 10 savaičių.

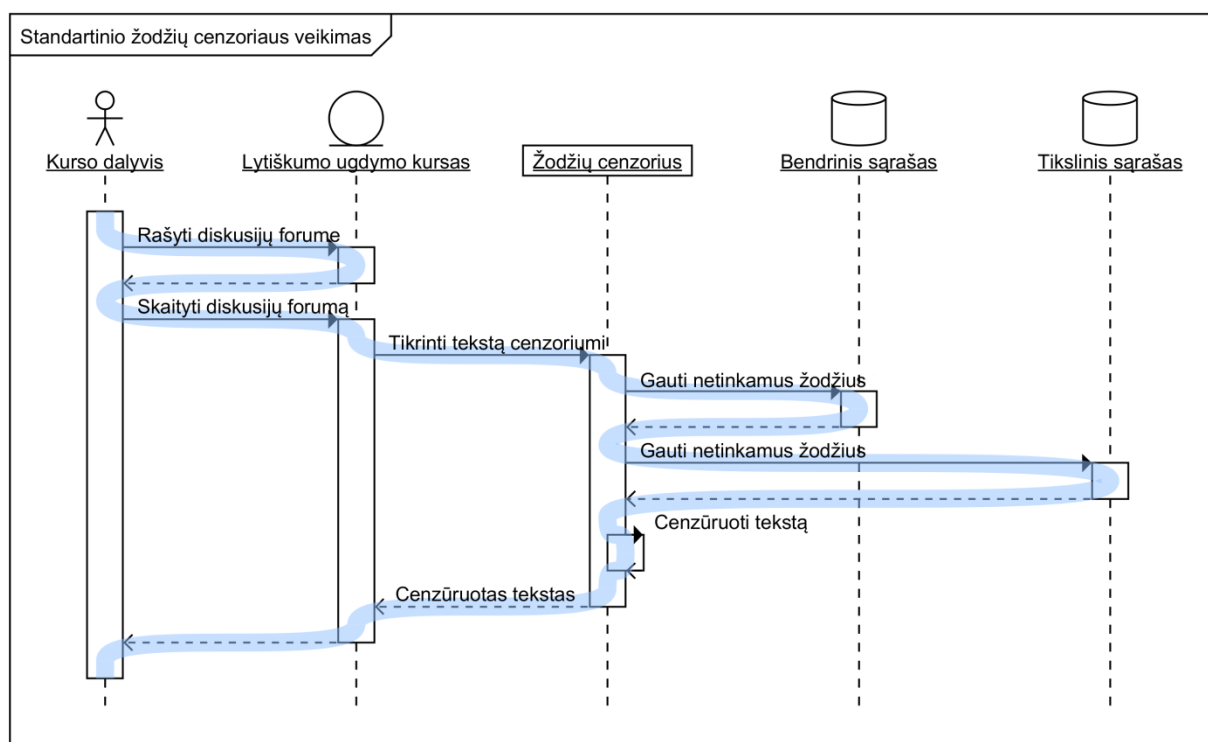
Dėstytojas besimokančiuosius nuolatos skatins aktyviai dalyvauti kurse ragindamas tiek diskusijose, tiek individualiai el. paštu ar Skype. Planuojama pagaminti baigiamuosius diplomus, kuriuose bus įrašytas ir įvertinimas. Priklausomai nuo jo keisis ir diplomo spalva. Geriausieji gaus diplomą su pagyrimu. Jei kursas bus realizuojamas kažkurioje mokymosi įstaigoje, tuomet diplomai bus oficialiai patvirtinti antspaudu bei parašu.

Besimokančiųjų paramos teikimo planas pateikiamas 3 priede.

2.2. Moodle žodžių filtras

2.2.1. Problema

KTU Moodle aplinkoje įdiegtas standartinis žodžių cenzorius nėra tinkamas paauglių lytiškumo ugdymui. Standartinis cenzorius užtušuoja netinkamus žodžius, tačiau užvedus pelės žymeklį vis tiek rodomas netinkamas/necenzūrinis tekstas. Tuo tarpu norint ugdyti paauglius gražiai lietuviškai bendrauti virtualioje aplinkoje ir nesikeikti reikia visiškai kitokio, sumanesnio žodžių cenzoriaus, kuris keistų necenzūrinius žodžius cenzūriniais.

10 pav. Standartinio Moodle žodžių filtro veiksmų sekų diagrama

Pateiktame paveiksle pavaizduotas standartinio Moodle žodžių filtro veikimas (žr. 10 pav.).

2.2.2. Problemos sprendimas

Problemai spręsti būtų galima sukurti naują arba patobulinti esamą žodžių filtrą taip, kad žodžiai būtų ne slepiami, o pakeičiami tinkamais.

Naujasis žodžių cenzorius turėtų būti pranašesnis už standartinį *Moodle* aplinkoje siūlomą cenzorių. Pirma, jis turėtų tiksliai atpažinti netinkamus žodžius, nelaikant tokiais žmonių vardų, pavardžių, kitų vardinių daiktavardžių ar jų dalių. Atpažintus žodžius reikėtų keisti teisingais jų atitikmenimis.

Būtų paranku turėti du žodžių sąrašus: bendrinį (skirtą visai *moodle* aplinkai) ir tikslinį (pritaikytą konkrečiam kursui). Kiekvienas šių sąrašų turi susidėti iš tinkamų ir netinkamų žodžių rinkinių. Jeigu cenzūruojamas žodis yra tikslinio sąrašo netinkamų žodžių rinkinyje, jis keičiamas tinkamu tikslinio sąrašo atitikmeniu. Jeigu tikslinio sąrašo netinkamų žodžių sąrašė žodžio nėra, jis ieškomas bendrinio sąrašo netinkamų žodžių sąrašė. Tai užtikrina tikslesnį žodžių cenzūravimą.

2.2.3. Funkciniai ir nefunkciniai reikalavimai

Kuriamas žodžių cenzorius turi išpildyti šiuos *funkcinius reikalavimus*:

- Turėti tinkamų ir netinkamų žodžių rinkinius.
- Palaikyti bendrinį (visai *moodle* aplinkai) ir tikslinį (kursui) žodžių sąrašus.
- Pirma ieškoti netinkamų žodžių tiksliniame sąrašė; neradus ieškoti bendriniame.
- Netinkamus žodžius (ir frazes) keisti tinkamais žodžiais (ir frazėmis).
- Keičiant žodžius įvertinti jų semantiką – keisti tik pilnus žodžius, necenzūruoti žmonių vardų, pavardžių, kitų vardinių daiktavardžių ar jų dalių.
- Neiškraipyti sakinio prasmės.
- Pakeistus žodžius išskirti juos paryškinant (ar pridedant komentarą).

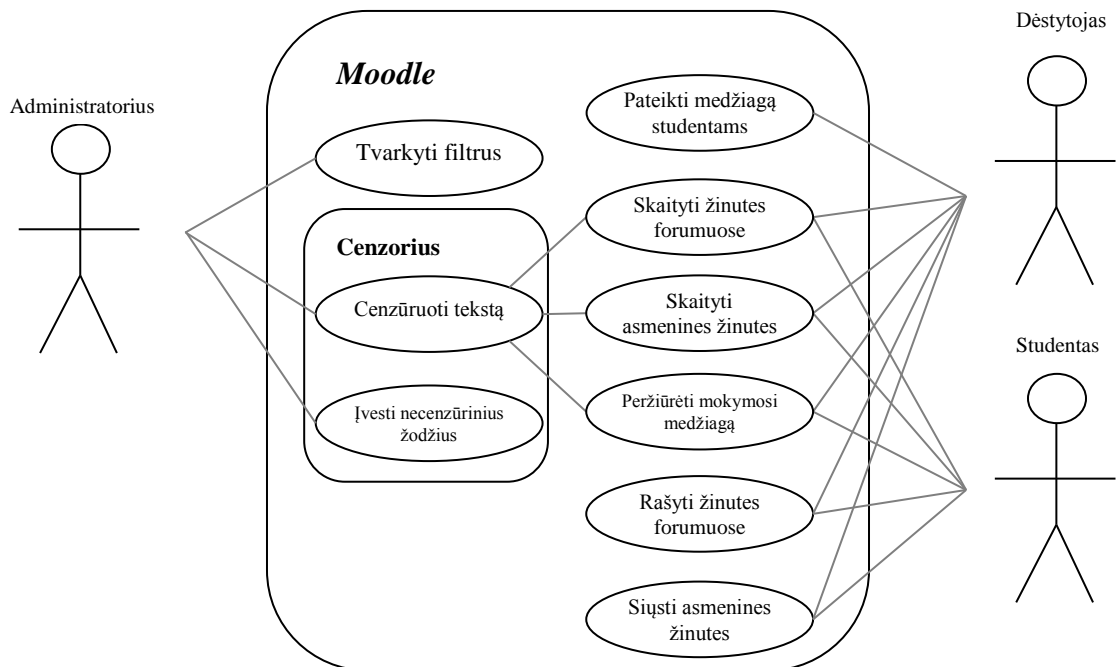
Kuriamas žodžių cenzorius turi tenkinti šiuos *nefunkcinius reikalavimus*:

- Turėti paprastą, lengvai valdomą vartotojo sąsają tinkamiems ir netinkamiems žodžių rinkiniams tiksliniame sąrašė administruoti.
- Naudoti standartinius *Moodle* komponentus (*Moodle* API biblioteka).
- Būti lengvai palaikomu/praplėčiamu programuotojams (*Moodle* API biblioteka).
- Cenzuruoti greitai (< 1-2s) ir patikimai (aptikti netinkamus žodžius).

Be to, žodžių cenzorius turi lengvai integruotis į *Moodle* aplinką (*Moodle* API).

2.2.4. Suprojektuoto žodžių cenzoriaus veikimas

Naujojo cenzoriaus projektavimo pagrindu buvo imamas standartinis filtras, kuris gali tik paslėpti netinkamus žodžius. Problema yra ta, kad tuos žodžius vis tiek galima peržiūrėti. Toliau pateikiama naujojo cenzoriaus panaudos diagrama (žr. 11 pav.).

11 pav. Žodžių cenzoriaus panaudos diagrama

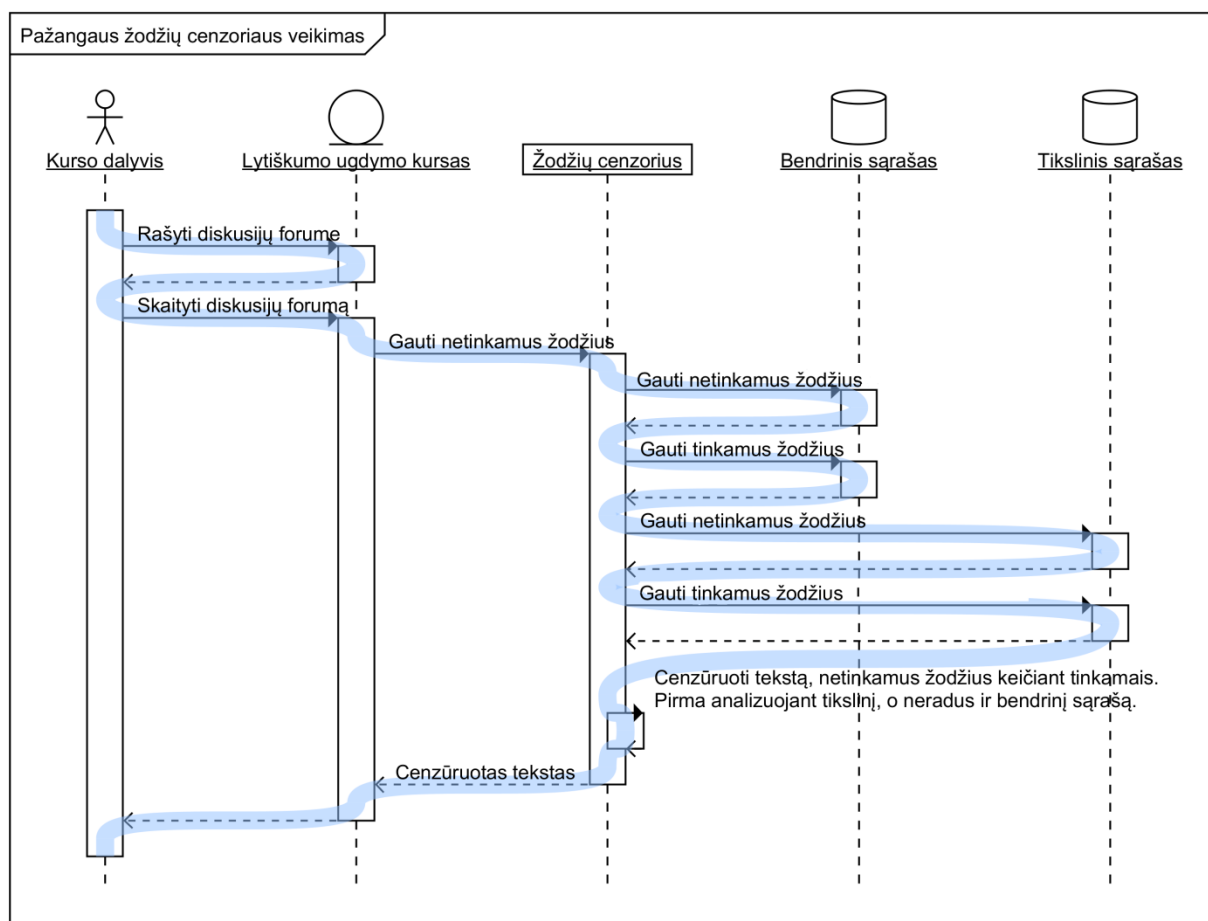
Žodžių cenzoriaus panaudojimo proceso dalyviai yra trys: administratorius, dėstytojas ir studentas.

Administratorius – tvarko sistemos svetainę, gali keisti jos išvaizdą, papildyti sistemą naujais moduliais, yra atsakingas už sistemai reikalingų papildomų programų diegimą, duomenų saugumą. Jis sukuria vartotojų sąrašus ir valdo vartotojus (kūrėjus, dėstytojus, studentus) bei kursus.

Dėstytojo teises turintis vartotojas gali valdyti kursus, kuriuos jam priskyrė kūrėjas ar administratorius. Jis gali juos koreguoti, įtraukti studentus į kurso sąrašą arba išbraukti, daryti įrašus kalendoriuje, organizuoti studentų apklausas, sukurti forumus ir dalyvauti juose, vertinti studentus. Kitaip tariant, dėstytojas gali valdyti jam priskirto kurso mokymosi procesą.

Studentai, prisijungę prie kursų, gali studijuoti jiems priskirtų kursų medžiagą arba medžiagą tų kursų, į kuriuos jie, turėdami tam leidimą, save įsitraukė, dalyvauti forumuose, išsiųsti žinutes dėstytojams ir kitiems kurso dalyviams, atlikti ir išsiųsti užduotis.

Toliau pateiktoje diagramoje pavaizduota, kaip veikia naujai suprojektuotas žodžių cenzorius (žr. 12 pav.).

12 pav. Naujai suprojektuoto žodžių cenzoriaus veiksmų sekų diagrama

Toliau aprašomas žodžių cenzoriaus veikimo algoritmas (žr. 13 pav.).

Žodžių cenzoriuje pateikiamas:

- BLOGŲ (necenzūrinių/blogų) žodžių sąrašas (Bad words list);
- GERŲ (cenzūrinių/gerų) žodžių sąrašas (Good words list).

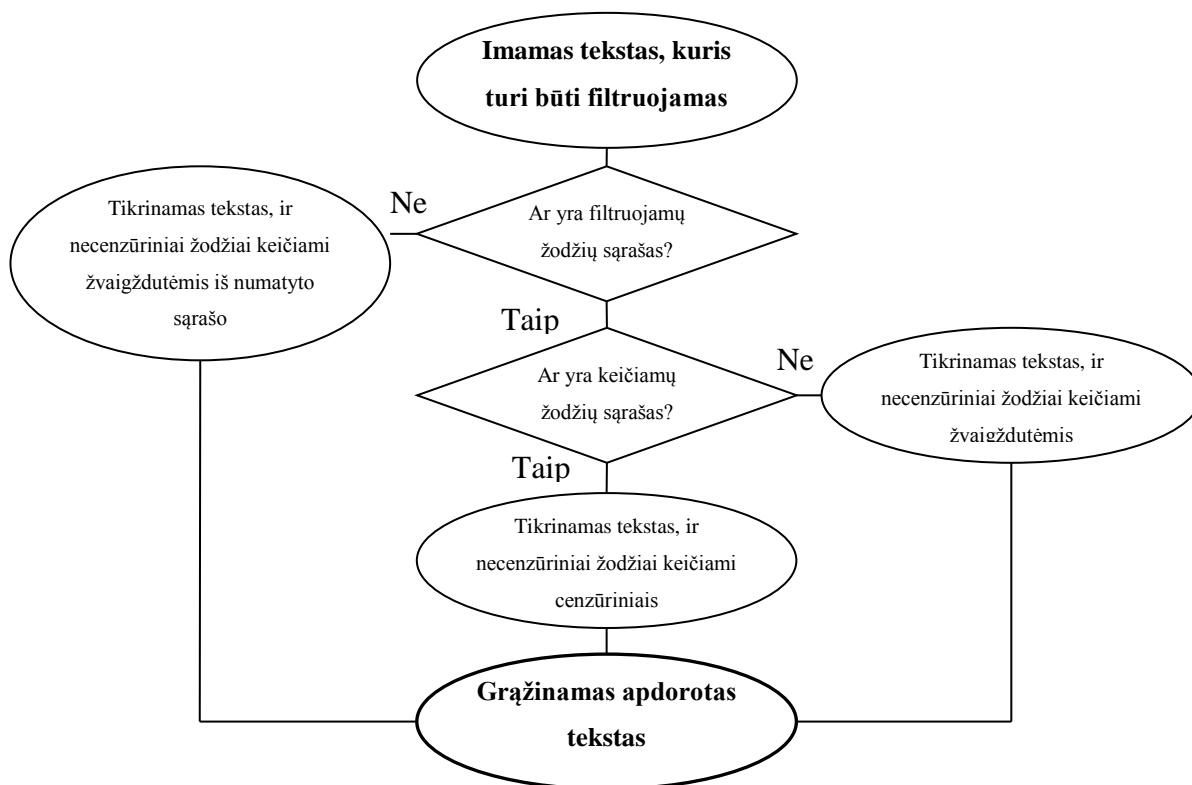
Sąrašuose žodžiai išskiriami kableliu.

Jeigu blogų ir gerų žodžių sąrašas UŽPILDYTAS, naudojamas sąrašas iš filtro objekto, vėliau tikrinamas numatytasis sąrašas. Jei randamas toks pats žodis standartiniame ir naujame sąraše, tuomet pasiliekiama prie naujojo sąrašo, kuris pakeičia žodį, o ne tik pakeičia žvaigždutėmis.

Jeigu blogų ir gerų žodžių sąrašas NEUŽPILDYTAS, naudojamas standartinis sąrašas iš kitų numatytųjų nustatymų.

Komentaro tekstas, matomas užvedus pelės žymeklį, nurodomas atributu 'title' (title="Naudoti blogus žodžius negražu :)!")

Dabar filtras randa į „Bad words List“ įvestus žodžius bei frazes ir pakeičia juos atitikmenimis (iš Good words list) (žr. 14 pav.). O tai išsprendžia skyrelyje 2.1. minėtas problemas.

13 pav. Žodžių filtro veikimo algoritmas

Nufiltruotų žodžių ir frazių pavyzdys:

1 studentas

Labas. Kaip sekiojasi? Ar nepykti ant manęs, kad neatėjau į šventę?

Labas. Kaip sekasi? Ar nepyksti ant manes, kad neatėjau į šventę?

2 studentas

Labas. Tikrai nepykstu.

Labas. Tikrai nepykstu.

1 studentas

Taj oki.

Tai gerai.

Vartoti blogus žodžius negražu :):

Nufiltruoti žodžiai pakeičia spalvą ir yra pabraukiami. Užvedus pelės žymeklį matomas tekstas „Vartoti blogus žodžius negražu!”

Jei sąrašai neužpildyti, filtras ima žodžius iš numatytojo sąrašo (censor.php). Numatytasis sąrašas taip pat turi „goodwords“ ir „badwords“, tačiau vietoje „goodwords“ įvestos žvaigždutės.

2.2.5. Žodžių filtro ir žodžių cenzoriaus palyginimas

Atvirojo kodo mokymosi valdymo sistemai *Moodle* skirtus papildomus modulius (filtrai taip pat yra moduliai) galima laisvai kurti ir diegti į sistemą. Sukurtus modulius, jei jie yra bent kiek vertingi, autoriai įdeda į *Moodle* sistemos svetainę. Deja, daugiau funkcinių galimybių turinčių filtrų nei žodžių cenzorių svetainėje nepateikta. Todėl lytiškumo ugdymo problemą *Moodle* sistemoje galima spręsti dviem būdais: sukurti naują filtrą arba patobulinti esamą. *Moodle* sistemoje esantis žodžių filtras iš esmės nėra netinkama, tačiau nepakankama priemonė lytiškumui ugdyti. Todėl pagal esamą filtrą buvo sukurtas naujas žodžių filtras, kuris gali ne tik paslėpti necenzūrinius žodžius, bet ir pakeisti juos cenzūriniais arba tinkamais atitikmenimis. Cenzoriaus vartotojo sąsaja pavaizduota žemiau pateiktame paveiksle (žr 14 pav).

Žodžių cenzūra

Bad words list:
filter_censor_badwords

Default: Empty
List of bad words separated by commas [,]
If the list is empty, a default list from the language pack will be used.

Good words list:
filter_censor_goodwords

Default: Empty
List of good words separated by commas [,]
If the list is empty, a default list from the language pack will be used.

14 pav. Žodžių cenzorius: pavyzdys

Žodžių filtras paslepia necenzūrinius žodžius, ir tai jau padeda skatinti žmones rašyti gražiai, lietuviškai. Vis dėlto dėl nedidelės *Moodle* sistemoje esančio žodžių filtro naudos, jis dažnai būna neaktyvinamas. Be to, jis nėra tinkamas ugdymui, ypač lytiškumo ugdymui virtualioje aplinkoje. Yra kelios to priežastys. Filtras tampa nenaudingas, jei jis nėra nuolat papildomas naujais žodžiais. O taip yra todėl, kad *Moodle* sistemoje filtras gali valdyti tik administratorius (žr. 11 pav.). Tačiau tokią galimybę turėtų turėti mokytojas, kuris bendrauja su besimokančiais ir mato, kokius žodžius ir kaip jie netinkamai vartoja. Be to, filtras tik paslepia žodžius, todėl nevyksta ugdymas. Maža to, paslėptus žodžius vis tiek galima pamatyti užvedus pelės žymeklį. Tai galima pavadinti žodžių filtravimu, bet ne cenzūravimu

ar juo labiau – ugdytu. Žodžių cenzoriaus pritaikymo pavyzdys pateiktas tolesniame paveiksle. Pavyzdyje filtruojamas sakinys: „Sexas su merga yra labai geras dalykas“ (žr. 15 pav.).

Filtras:	Bad words list: <small>filter_censor_badwords</small> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content;">sexas, merga</div> <small>Default: Empty</small> <small>List of bad words separated by commas []</small> <small>If the list is empty, a default list from the language pack will be used.</small>	Bad words list: <small>filter_censor_badwords</small> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content;">sexas, merga</div> <small>Default: Empty</small> <small>List of bad words separated by commas []</small> <small>If the list is empty, a default list from the language pack will be used.</small> Good words list: <small>filter_censor_goodwords</small> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content;">lytinis aktas, mergina</div> <small>Default: Empty</small> <small>List of good words separated by commas []</small> <small>If the list is empty, a default list from the language pack will be used.</small>
Rezultatas:	██████ su ██████ yra labai geras dalykas.	Lytinis aktas su mergina yra labai geras dalykas. <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block; font-size: small;"> Vartoti blogus žodžius negražu :)! Snow parent Koregova Split Trinti </div>

15 pav. Žodžių cenzoriaus pritaikymo pavyzdys

Žodis „filtras“ tarptautinių žodžių žodyne apibrėžiamas kaip kompiuterinis įtaisas arba programa tam tikros rūšies duomenims praleisti.⁴ Tuo tarpu žodis „cenzūruoti“ labiau reiškia „taisyti“. Šiuo atveju tinkamesnis terminas – „žodžių cenzorius“, o ne „žodžių filtras“. Juo labiau kad žodžių filtras tik paslepia žodžius ir dažnai dėl to nukenčia sakinio prasmę. Šią problemą išsprendžia patobulintas žodžių cenzorius, kuris leidžia ne tik paslėpti, bet svarbiausia – pakeisti necenzūrinius žodžius tinkamais, cenzūriniais žodžiais (žr. 13 pav.). Taip ne tik neišdankomas sakinys, kuriame buvo pavartotas netinkamas žodis, bet ir pataisomas taip, kaip turėtų skambėti teisingai (žr. 15 pav.). Ir tik tuo atveju, kai netinkamam žodžiui pakeisti nebuvo įvestas tinkamas, tuomet netinkamas yra paslepiamas (žr. 13 pav.), kaip tai daroma įprastiniame žodžių filtre. Toks žodžių cenzorius, lyginant su esamu, leidžia ne tik cenzūruoti, bet ir ugdyti.

Patobulintą žodžių cenzorių galima įdiegti įvairiose virtualiose mokymosi aplinkose, kurios realizuojamos mokymosi valdymo sistema *Moodle*. Siekiant stiprinti lytiškumo ugdymą, patobulintą žodžių cenzorių numatoma panaudoti kurse lytiškumo tema. Taip siekiama lytiškumo ugdymo, integruojant skirtingas lytiškumo priemones – specialų kursą ir specialią priemonę.

⁴ Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.tzz.lt/f/filtras>.

3. VARTOTOJO DOKUMENTACIJA

3.1. Lytiškumo ugdymo kursas

Suprojektuotas kursas parengtas *Moodle* aplinkoje. Kursas suteikia šias galimybes:

- bendrauti forume
- rašyti bei skaityti žinutes
- peržiūrėti mokymosi medžiagą

3.1.1. Bendravimas forume

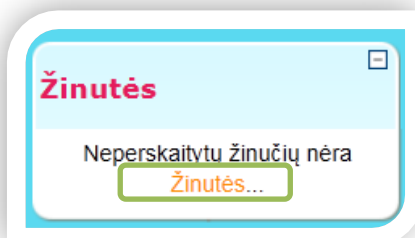
Norint rašyti bei skaityti žinutes forume, reikia spragtelti žemiau pateiktame paveiksle pateiktą mygtuką „Diskusijų forumas“.

16 pav. Diskusijų forumas

3.1.2. Žinučių skaitymas bei rašymas

Dešiniąjame kurso lango kampe galima pamatyti bloką „Žinutės“. Paspaudus „Žinutės“ įeinama į žinučių dalyviams rašymo sąsają.

17 pav. Žinutės

3.1.3. Mokymosi medžiagos peržiūra

Žemiau pateiktame paveiksle matomas kurso fragmentas. Kurse pateikiamos užduotys, diskusijų forumas, temos mokymosi medžiaga, žodynas, savikontrolės testai. Užduotys yra labai įvairios: naudojama ir vaizdo, ir garso, ir tekstinė medžiaga. Visas kurso teikimo scenarijus pateikiamas 2 priede.

PAAUGLIŲ LYTIŠKUMO UGDYMAS

Šiais laikais lytiškumas labai skirtingai suvokiamas. Apie lytiškumo valdymą galime rasti tik labai mažai informacijos. Televizija pateikia kitokią, iškraipytą lytiškumo sampratą ir dėl to gali kilti didelė sumaištis kiekvieno žmogaus, ypač jauno žmogaus, protė ir dvasioje. Valdyti lytiškumą reikia mokytis lygiai taip pat, kaip ir kalbėti, rašyti, o jei mokymas yra neteisingas, tai labai tikėtina, jog tai turės daug neigiamos įtakos pačiam žmogui ir tai pat ateities kartoms.

Diskusijų forumas
Informacija apie kursą
Žodynelis
Draugiškas internetas

1 Žmogaus lytiškumo esmė ir reikšmė

1 paskaitos video
1 paskaitos tekstas
Savikontrolės testas

2 Teisingas ir klaidingas žmogaus asmens lytiškumo suvokimai

2 paskaitos video
2 paskaitos tekstas

3 Lytiškumo samprata Bažnyčios mokyje

Užduotis: Himnas meilei
Užduotis: Himnas Meilei aprašymas

Tinklaraščio meniu

Pridėti naują įrašą
Pamatyti mano įrašus
Tinklaraščio nustatymai
Pamatyti kurso įrašus
Pamatyti svetainės įrašus

Kalendorius

gegužės 2011

Sk	Pr	An	Tr	Kt	Pn	Št
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Įvykių raktas

Bendrieji Kurso
Grupės Naudotojo

18 pav. Lytiškumo kurso Moodle aplinkoje fragmentas

18 paveiksle, šalia kiekvienos iš temų matoma mokymosi medžiaga. Spragtelėjus vieną iš jų, atveriamas tos užduoties ar mokymosi medžiagos vartotojo langas.

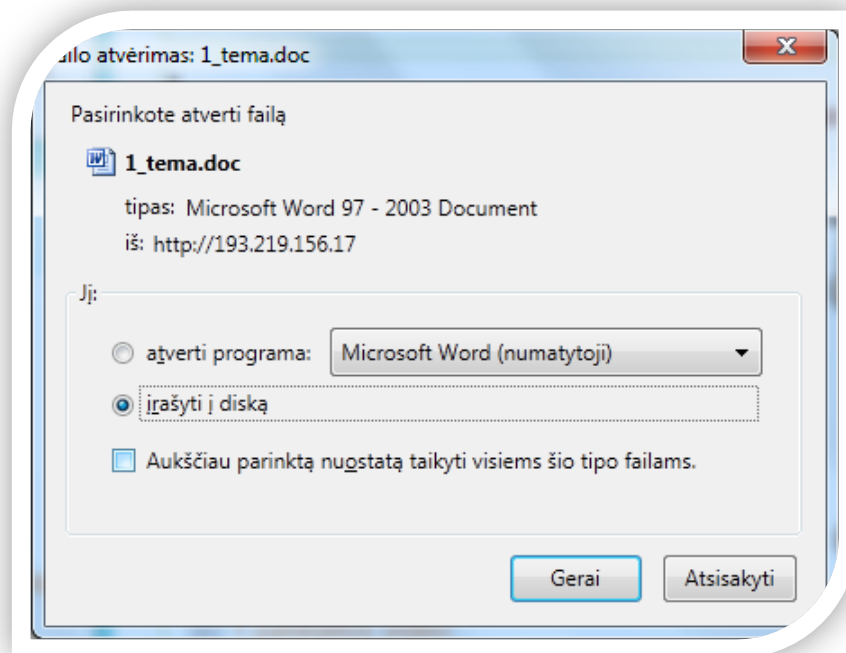
Spragtelėjus „1 paskaitos video“, atsiveria video peržiūros langas. Paveiksle rodyklėmis parodytas vaizdo medžiagos valdymo meniu.

19 pav. Vaizdo medžiaga

1 numeriuku pažymėtas vaizdo medžiagos paleidimo mygtukas, 2 numeriuku – video laikas. 3 numeriuku pažymėtas garso reguliavimo mygtukas, 4 – vaizdo padidinimo per visą ekraną mygtukas.

Paskaitos tekstą galima įdėti keliais būdais: kaip nuorodą į failą arba sukuriant tekstinį puslapį. Toliau pateiktame paveiksle matomas dialogo langas, skirtas įrašyti tekstinį failą į kompiuterį.

20 pav. Failo įrašymas

Norint atverti ir peržiūrėti failą, renkamasi „atverti programa: Microsoft Word (numatytoji)“. Norint įrašyti failą į kompiuterį – „įrašyti į diską“.

Norint atlikti savikontrolės testą (žr. 21 pav.), reikia pasirinkti žemiau pateiktame paveiksle pavaizduotą mygtuką „Preview quiz now“.

21 pav. Savikontrolės testas

Kitos mokymosi medžiagos peržiūra analogiška pateiktai.

3.2. Žodžių cenzorius

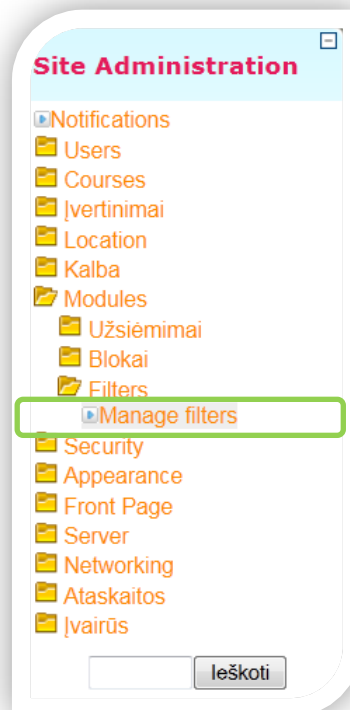
Žodžių cenzorius yra *Moodle* aplinkos modulis, sukurtas filtro pagrindu. Naujasis žodžių cenzorius yra sumanesnis už standartinę *Moodle* aplinkoje siūlomą cenzorių ir tinka lytiškumo ugdymui, taip pat kalbos kultūros (bendravimo) ugdymui.

Jis atlieka šias funkcijas:

- leidžia įjungti (aktyvuoti) arba išjungti (deaktyvuoti) žodžių cenzūravimą;
- administruojamas paprasta, lengvai valdoma grafine vartotojo sąsaja;
- keičia netinkamus žodžius tinkamais neiškraipant sakinio prasmės;
- atpažįsta netinkamas frazes ir jas keičia tinkamomis;
- atlieka išplėstinę netinkamų žodžių paiešką dvejais sąrašų lygmenimis.

3.2.1. Įjungti arba išjungti žodžių cenzūravimą

Kaip ir visi *Moodle* moduliai, žodžių cenzorius gali būti įjungtas (aktyvuotas) arba išjungtas (deaktyvuotas) virtualios mokymosi sistemos administratoriaus. *Moodle* modulių įjungimą/išjungimą rasite sisteminiame „Site Administration“ meniu, „Modules“, „Filters“, „Manage Filters“ skiltyje.

22 pav. Kelias iki filtrų

Dešinėje bus matoma *Moodle* modulių administravimo panelė, kurioje galima įjungti (aktyvuoti) arba išjungti (deaktyvuoti) modulius. Tai daroma, paspaudus norimo filtro „akies“ paveikslėlį. Toliau pateiktame paveiksle pavaizduota kaip aktyvuoti žodžių cenzorių.

Active filters			
Vardas	Disable/Enable	Up/Down	Nuostatos
Censor_Lytiskumas			Nuostatos
Database Auto-linking			
Galimybė tekstuose žodžius automatiškai susieti su žodynu/paaiškinimais			
Resource Names Auto-linking			
Wiki puslapių automatiškas susiejimas			
Veiklų pavadinimų automatinis saistymas			
Algebra Notation			
Žodžių cenzūra			Nuostatos
Pašto apsauga			
Multimedia įskiepai			Nuostatos
Daugiakalbis turinys			Nuostatos
TeX Notation			Nuostatos
Tidy			

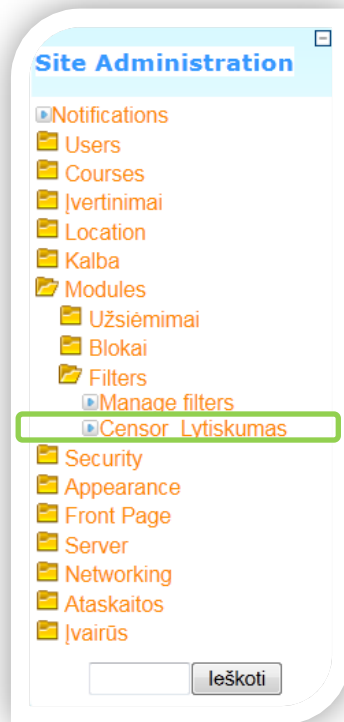
Changes in table above are saved automatically.

23 pav. *Moodle* filtrai

Atlikus pakeitimus jie išsaugomi automatiškai. Tai padarius, „Lytiškumo cenzorius“ atsiras sąrašo viršuje bei bus atvaizduotas administravimo meniu: „Site Administration“, „Modules“, „Filters“ skiltyje. Atkreipkite dėmesį, kad „Lytiškumo cenzorius“ turi savo nuostatas, kurias galima koreguoti.

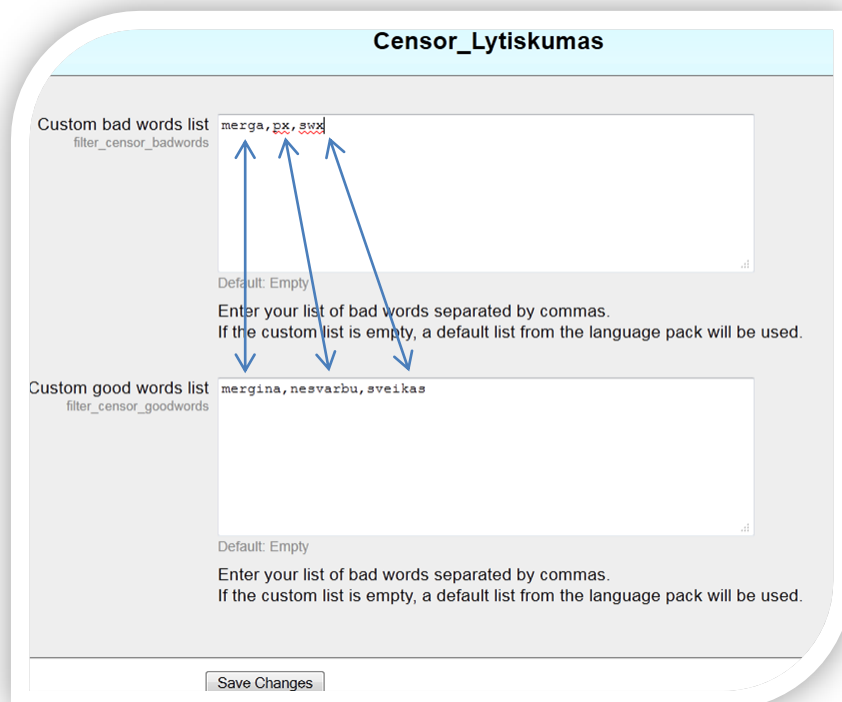
3.2.2. Žodžių cenzoriaus administravimas

Žodžių cenzorių administruoja virtualios mokymosi aplinkos administratorius. Cenzorių rasite sisteminame „Site Administration“ meniu, „Modules“, „Filters“ skiltyje.

24 pav. Aktyvuotas „Lytiskumo cenzorius“

Pasirinkus „Lytiskumo cenzorių“, dešinėje bus matoma tikslinio žodžių sąrašo administravimo panelė, kurioje galima užpildyti neteisingų (angl. bad words) ir teisingų (angl. good words) žodžių rinkinius (žr. 25 pav.).

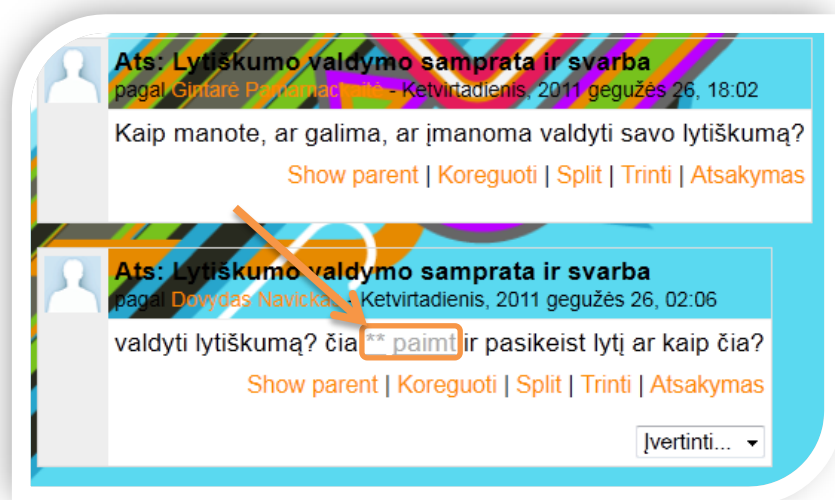

25 pav. Žodžių sąrašo eiliškumas

Vedant žodžius reikia atkreipti dėmesį į jų eiliškumą. Suvedus žodžius, pakeitimai išsaugomi sąrašų apačioje esančiu mygtuku „Save Changes“. Išsaugojus pakeitimus, žodžių cenzorius pradės taisyti neteisingus žodžius. Atkreipkite dėmesį, kad žodžių cenzorius būtų aktyvuotas.

3.2.3. Netinkamų žodžių keitimas atitikmenimis

Žodžių cenzorius tiksliai atpažįsta netinkamus žodžius. Atpažinti žodžiai automatiškai keičiami teisingais jų atitikmenimis.

26 pav. Naujo filtro veikimo pavyzdys

26-ame paveiksle matomos žvaigždutės reiškia, jog forume buvo parašytas netinkamas žodis, jis buvo filtruojamas. Šis žodis buvo rastas bendriniame sąrašė, todėl keičiamas žvaigždutėmis. Sekantis žodis, kuris matomas kaip pakeitęs spalvą bei yra pabrauktas buvo nufiltruotas ir pakeistas jį atitinkančiu, tinkamu žodžiu.

3.2.4. Netinkamų frazių atpažinimas ir keitimas

Žodžių cenzorius gali keisti ne tik žodžius, bet ir frazes. Svarbiausia tokiu atveju, įvertinti galimą cenzūruojamos frazės kontekstą, kad nebūtų iškraipoma sakinio prasmė.

3.2.5. Išplėstinė paieška dvejais sąrašų lygmenimis

„Lytiškumo cenzorius“ turi du žodžių sąrašus: bendrinį (skirtą visai Moodle aplinkai) ir tikslinį (pritaikytą konkrečiam kursui). Kiekvienas šių sąrašų turi susidėti iš tinkamų ir netinkamų žodžių rinkinių. Jeigu cenzūruojamas žodis yra tikslinio sąrašo netinkamų žodžių rinkinyje, jis keičiamas tinkamu tikslinio sąrašo atitikmeniu. Jeigu tikslinio sąrašo netinkamų

žodžių sąrašė žodžio nėra, jis ieškomas bendrinio sąrašo netinkamų žodžių sąrašė. Tai užtikrina tikslesnį žodžių cenzūravimą.

4. PRODUKTO KOKYBĖS ĮVERTINIMAS

2.1. skyrelyje suprojektuotas kursas buvo parengtas atskirai įdiegtoje, lytiškumo ugdymo priemonėms testuoti skirtoje *Moodle* sistemoje. Šioje sistemoje taip pat buvo įdiegtas 2.2. skyrelyje suprojektuotas cenzorius.

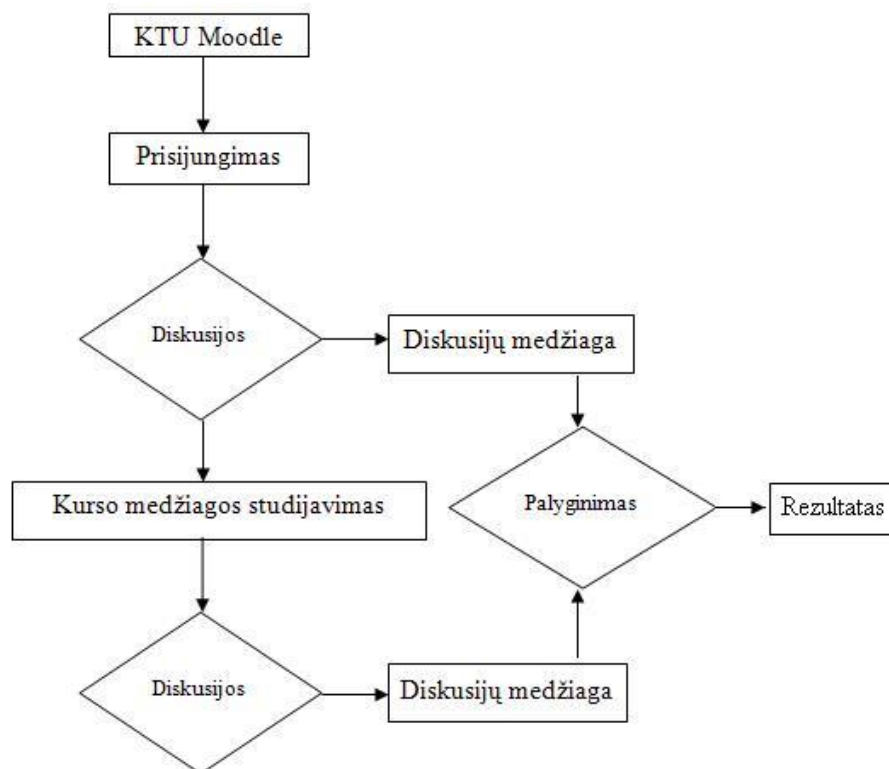
Pagrindinis sistemos testavimo uždavinys – patikrinti ar sistema veikia ir veikia teisingai (t.y. atitinka funkcinius reikalavimus). Šiam tikslui testavime yra išskiriamos dvi sistemos dalys:

- lytiškumo ugdymo kursas,
- žodžių cenzorius.

4.1. Lytiškumo ugdymo kursas

Lytiškumo ugdymo kursą administruoja jam priskirtas dėstytojas. Norint, kad kurso turinį galėtų matyti dalyviai, jiems reikia sukurti vartotojų profilius ir suteikti priėjimo prie kurso teises. Sukurti ir priskirti kursui vartotojai turi matyti visus kurso dėstytojo sukurtus objektus (mokymosi medžiagą, diskusijas, testus).

NM kursas vykdomas pagal žemiau pateiktą schemą:

27 pav. Kurso vykdymo schema

Testavimo planas lytiškumo ugdymo kursui yra toks:

- vartotojo sukūrimas sistemoje (administratorius),

- vartotojo priskyrimas kursui (dėstytojas),
- kurso turinio atvaizdavimas (vartotojas).

4.1.1. Vartotojo sukūrimas sistemoje ir priskyrimas kursui

Tam, kad būtų galima testuoti kursą su realiais dalyviais administratorius turi sukurti dalyviams prisijungimus ir priskirti roles. Tuomet kiekvienas dalyvis, prisijungęs nurodytu adresu turi įvesti kurso raktą, kurį jiems duoda dėstytojas. Taip patenkama į patį kursą, kuriame yra pateikta visa mokymosi medžiaga, testai, užduotys, diskusijos, naujienos ir kita informacija.

Naujų vartotojų prisijungimo vardų sukūrimas – įprastas *Moodle* administratoriaus darbas, jei nėra įjungta savarankiško registravimosi galimybė. Todėl sukurti vartotoją nebuvo sudėtinga ir nereikalavo papildomų žinių.

4.1.2. Kurso turinio atvaizdavimas

Prieš paleidžiant kursą reikalinga sudėti didžiąją dalį mokymosi medžiagos, testų. Taip pat naudinga iš anksto paskelbti dalį diskusijų. Mokymosi medžiagai sudėti jau reikėjo daugiau pasigilinti, kokios yra galimybės, ką ir kaip galima įdėti, kad gautume tai, ko norima.

Kurso dėstytojas gali gana paprastai dėti mokymosi medžiagą į kursą, todėl problemų neiškilo.

4.2. Žodžių cenzorius

Žodžių cenzorius yra valdomas sistemos administratoriaus ir susideda iš dviejų sąrašų: bendrojo ir tikslinio. Administratorius aktyvuoja žodžių cenzorių ir administruoja abu sąrašus.

Naujas sukurtas žodžių cenzorius testuojamas kurse apie lytiškumą. Pagrindinė cenzūravimo sritis – diskusijų forumas.

Žodžių cenzoriaus testavimo planas yra toks:

- žodžių cenzoriaus aktyvavimas (administratorius),
- bendrinio sąrašo tinkamų ir netinkamų žodžių pildymas (administratorius),
- tikslinio sąrašo tinkamų ir netinkamų žodžių pildymas (administratorius),
- diskusijų forumo naudojimas su žodžių cenzoriumi (vartotojas).

4.2.1. Žodžių cenzoriaus aktyvavimas

Aktyvuoti cenzorių galima prisijungus administratoriaus teisėmis. Tai padaryti nėra labai sudėtinga, tereikia spragtelėti aktyvės ikonėlę filtrų administravimo lange. Filtras buvo aktyvuotas be didesnių pastangų.

4.2.2. Bendrinio sąrašo tinkamų ir netinkamų žodžių pildymas

Bendrinis sąrašas neturi savo vartotojo sąsajos, todėl jo pildymas kiek sudėtingesnis ir reikalauja specifinių žinių. Šis, bendrinis, sąrašas vedamas tiesiog į censor.php failą atidarius jį pvz.: Notepad++ programa. Papildytas failas įkeliamas į serverį per FTP naudojant, pvz. Filezilla programą.

Vedant žodžius didelių problemų neiškilo, tačiau kartais būdavo bėdų su pačiu serveriu į kurį šis failas įkeliamas. Toliau pateikiamas pavyzdys parodo keletą įvestų nevertotinų trumpinių.

```
$string['badwords'] = 'zjbs, pz, px, mlde, krc, zdrf, dw, plz  
$string['goodwords'] = 'šaunu, blogai, nesvarbu, šaunuolis, vienu  
žodžiu, labas, iki, prašau
```

Suvesti žodžius nebuvo labai sudėtinga ir tas nereikalavo papildomo pasiruošimo.

4.2.3. Tikslinio sąrašo tinkamų ir netinkamų žodžių pildymas

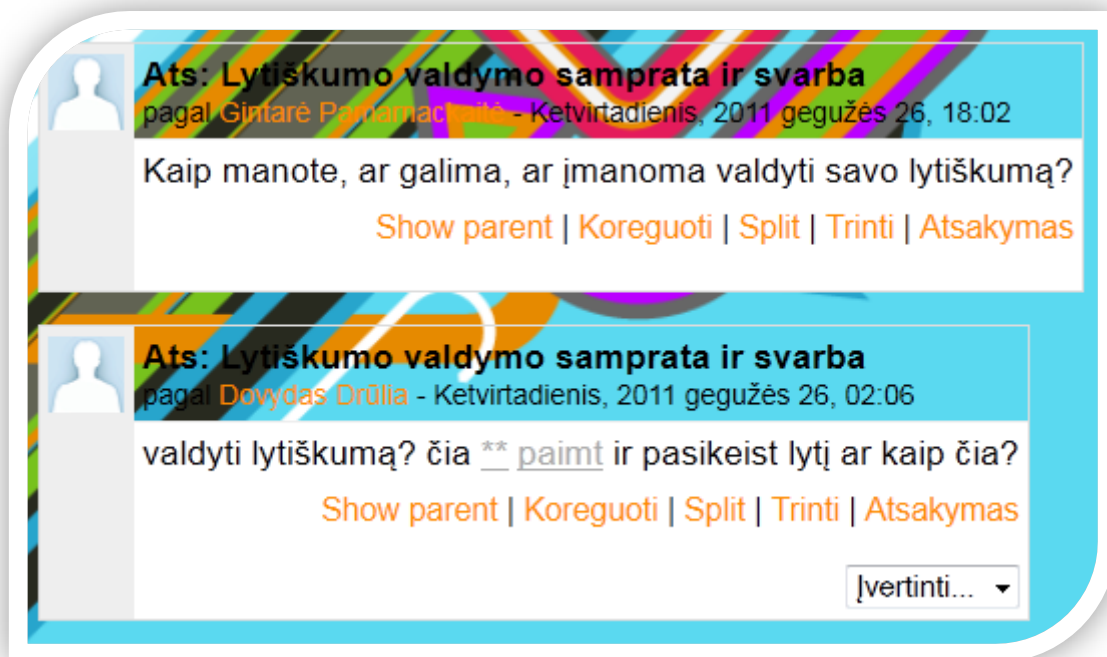
Funkciniuose reikalavimuose buvo nurodyta, kad vartotojo sąsaja būtų paprasta ir lengvai naudojama, todėl suvedant neteisingus bei teisingus žodžius problemų neiškilo. Tai padaryti buvo labai paprasta, nes sąsajoje yra tik du laukai, vienas – neteisingiems žodžiams, kitas – teisingiems žodžiams suvesti.

Suvedus žodžius galima vienu mygtuko paspaudimu juos išsaugoti ir pradėti cenzūravimą.

4.2.4. Diskusijų forumo naudojimas su žodžių cenzoriumi

Diskusijų forume pasisakė nemaža dalis kurso dalyvių. Filtro veikimas pasiteisino jau su pirmąja diskusija, kadangi buvo įvesti du neteisingi žodžiai, kuriuos filtras rado tiksliniame ir bendriniame sąrašuose. Visus kitus aptiktus neteisingus žodžius administratoriui

teko suvesti į naująjį žodžių filtrą, kad cenzūravimas įvyktų. Toliau pateiktame paveiksle matomas forumo žinutės pavyzdys.

28 pav. Žodžių cenzoriaus testavimo pavyzdys

4.3. Testavimo rezultatų apibendrinimas ir rekomendacijos

Nustatyta, jog kursas ir žodžių cenzorius puikiai atlieka savo funkcijas.

- Suprojektuotas kursas – tai puiki priemonė paauglių lytiškumui ugdyti. Jau testuojant buvo jaučiamas dalyvių susidomėjimas lytiškumo temomis ir pačiu kursu.
- Patobulintu filtru galima padaryti tai, ko labiausiai reikėjo, t. y. rasti ir pakeisti necenzūrinius/netinkamus žodžius bei frazes cenzūriniais/tinkamais.
- Tekstas nebe juodinamas, o pakeičiamas, kas neiškraipo sakinio prasmės.
- Nufiltruotas žodis pakeičia spalvą ir yra pabraukiamas, kad dalyvis žinotų parašęs negerai.
- Užvedus pelės žymeklį nebematomas netinkamas/necenzūrinis tekstas, kas leidžia ugdyti kalbos kultūrą (bendravimą), kuri yra didelė lytiškumo dalis.
- **Apjungiant abi priemones gaunamas geresnis rezultatas nei tokios priemonės būtų naudojamos atskirai.**

Vis dėlto rekomenduotina patobulinti filtrą taip, kad ne tik administratorius galėtų pildyti žodžių cenzorių tinkamais ir netinkamais žodžiais, bet ir dėstytojas ar kurso kūrėjas.

IŠVADOS

1. Aprašyta autentiška žmogaus lytiškumo esmė ir prasmė, kuria remiantis gali būti ugdomi paaugliai. Lytiškumo problema yra aktuali, nes lytiškumas dažnai suprantamas neteisingai. Žinant, kad virtualioje aplinkoje slypi daug pavojų, lytiškumą reikia ugdyti ir joje.
2. Išanalizavus lytiškumo ugdymo virtualioje aplinkoje galimybes, buvo pasirinkta kurti specialų mokymosi kursą lytiškumo tema, tam panaudojant populiarią atvirojo kodo mokymosi valdymo sistemą *Moodle*.
3. Virtualus mokymosi kursas, sukurtas *Moodle* aplinkoje, yra puikus pagalbininkas ugdant paauglių lytiškumą bei kalbos kultūrą.
4. Virtualioje aplinkoje lytiškumą ugdyti taip pat galima esamu žodžių filtru. Tačiau *Moodle* sistemoje esantį filtrą reikia patobulinti, nes toks leidžia tik filtruoti. Tad lytiškumui ugdyti sukurtas naujas, sumanesnis žodžių cenzorius, kuris suteikia ne tik filtravimo, bet ir cenzūravimo/ugdymo galimybę.
5. Žodžių cenzorius yra panaudotas realiame kurse apie lytiškumą. Įvertinus jo galimybes, nustatyta, jog tai yra puiki priemonė paauglių bendravimo (kalbos kultūros), kuris yra pagrindinė lytiškumo dalis, ugdymui. Taip integruojant abi priemones pasiekiamas geresnis lytiškumo ugdymo rezultatas.
6. Patobulintas žodžių cenzorius gali būti pritaikytas ne tik lytiškumui, bet ir bendrinei kalbai ugdyti ar tiesiog bendravimui virtualioje mokymosi aplinkoje kontroliuoti.

LITERATŪRA

- [1] Andzevičienė, R.; Burneikienė, A. *Iškreiptas grožio suvokimas: besivaikant mady*. 2009 02 20. Prieiga per internetą:
<<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/91612>> [Žiūrėta 2011 03 13]
- [2] Cole, J.; Foster, H. *Using Moodle, Second Edition*. O'Reilly Media, Inc., USA, 2007. ISBN 978-0-596-52918-5.
- [3] http://www.kurybingi.lt/readarticle.php?article_id=73
- [4] Katalikiškoji auklėjimo kongregacija. *Lytinio auklėjimo kontūrai. 1983 lapkričio 1. Krikščioniškoji lytiškumo samprata*, 28. Prieiga per internetą:
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/zmogiskosios-meiles-ugdymo.html#KRIKŠČIONIŠKOJI%20LYTIŠKUMO> Internetui parengė Katalikų interneto tarnyba pagal tekstą, paskelbtą „*Bažnyčios žiniuose*“. 2001 08 30. Nr. 16. [Žiūrėta 2011 04 01] Šeimos užduotis, 48.
- [5] *Lytiškumo reikšmė*, 4
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/zmogiskosios-meiles-ugdymo.html#LYTIŠKUMO%20REIKŠMĖ> [Žiūrėta 2011 06 01]
- [6] May, W. E. *Sex, Marriage and Chastity: Reflections of a Catholic Layman, Spouse and Parent*. Franciscan Herald Press, Chicago, 1981. P. 9.
- [7] Moodle: vadovas KTU DMC
- [8] Narbekovas, A.; Obelenienė, B.; Pukelis, K. *Lytiškumo ugdymo etika*. Kaunas. 2008. P. 26.
- [9] Narbekovas, A.; Obelenienė B.; Pukelis K. Ten pat. P. 138,146.
- [10] Pajojus, R. *Meilės pamokos*. Vilnius. 2006. P. 55 – 56.
- [11] Popiežiškoji Šeimos Taryba. *Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės*. 1995 12 08. Prieiga per internetą:
www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/zmogaus_lytiskumo.html [žiūrėta 2011 02 15].
- [12] Popiežius Jonas Paulius II. *Apaštališkasis Paragininimas: Familiaris Consortio. 1981 11 22. Svarbiausių žmogaus gyvenimo vertybių ugdymas*, 37. Prieiga per internetą:
<[http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paragininimai/familiaris_consortio.html#2\)%20AUKLĖJIMAS](http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paragininimai/familiaris_consortio.html#2)%20AUKLĖJIMAS)> [Žiūrėta 2011 05 13].
- [13] Antinienė, D.; Ausmanienė, N.; Jakštys, J.; Lekavičienė, R.; Lupeikienė, L.; Markevičienė, E.; Matulienė, G.; Paužienė, E.; Tomkevičienė, D.;

Vasiliauskaitė, Z.; Zajančauskaitė, L. *Psichologija studentui*. Vadovėlis. 2002. Kaunas. P. 19.

- [14] Trimakas, K. A. *Asmenybės raida gyvenime*. Kaunas. 1997. P. 56, 58.
- [15] Ustilaitė, S. *Paauglių lytiškumo raiška ir jos psichopedagoginės korekcijos prielaidos*. Disertacija. 2001.
- [16] Vaičiulienė, A. *Paauglio psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius. 2004. P. 14.
- [17] Vaitoška, G. *Ar atsilaikysime prieš seksualinį infantilizmą?* Gintautas Vaitoška, Tarptautinio šeimos ir santuokos instituto (Austrija) psichologijos profesorius, 2008 sausio mėn. 31d. 13:09. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=15811766>> [Žiūrėta 2011 04 23].
- [18] Valiušaitienė, L. *Paauglių kalba internete*. Prieiga per internetą: www.ipc.lt/liet/old/old/konf_medz/valiusaitiene.doc [Žiūrėta 2011 04 15].
- [19] Žmogaus paslaptis. Prieiga per internetą: <http://provita.vdu.lt/pv/zmpaslapt.htm> [Žiūrėta 2011 03 13]

TERMINŲ IR SANTRUMPŲ ŽODYNAS

MOODLE (angl., Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment) – virtuali mokymosi aplinka.

Filtrai – kompiuterinis įtaisas arba programa tam tikros rūšies duomenims praleisti.

VMA (angl. *Virtual Learning Environments*) - Virtuali mokymosi aplinka.

WebCT (Web Course Tools) – tai integruota priemonių arba komponentų aibė, padedanti kurti sudėtingas WWW paremtas (World Wide Web-based) mokymosi aplinkas, kursus ir pasiekti interaktyvius kursus tinklu.

URL – Adresas, nurodantis protokolą (pvz., HTTP arba FTP) ir objekto, dokumento, tinklapio ar kitos paskirties vietos internete arba intranete vietą.

MP3 – Muzikos failų glaudinimo formatas, kurio pagrindinis tikslas – sumažinti muzikos kūrinių failų dydį, kad juos būtų galima ekonomiškiau siųsti internetu.

GIF – grafinių vaizdų saugojimo formatas.

HTML – (*Hyper text Markup Language* „Hiperteksto žymėjimo kalba“) – tai kompiuterinė žymėjimo kalba, naudojama pateikti turinį internete.

PHP – plačiai paplitusi dinaminė interpretuojama programavimo kalba (en: *Hypertext Preprocessor*), specialiai pritaikyta interneto svetainių kūrimui.

FTP (trumpinys nuo angl. *File Transfer Protocol*, „Failų Perdavimo Protokolas“) – standartas failų perdavimui.

PRIEDAI

1 priedas: Lytiškumo ugdymo galimybių tyrimas

Tyrimo problema sutampa su šio darbo problema – tai *netinkamas (nesubrendęs/necenzūriškas) paauglių bendravimas virtualioje aplinkoje*. Tačiau **tyrimo objektas** yra paauglių lytiškumo suvokimas, nes iš šio objekto bus stengiamasi išsiaiškinti koks gali būti lytiškumo ugdymas virtualioje aplinkoje. Todėl **tyrimo tikslas** – atskleisti konkrečias lytiškumo ugdymo galimybes virtualioje aplinkoje. Tyrimas yra kaip priemonė pasiekti tikslą ir atskleisti galimybes ugdyti lytiškumą virtualioje aplinkoje. Darbo tikslui pasiekti buvo išsikelti tokie **tyrimo uždaviniai**:

1. Atskleisti, kas daro didžiausią įtaką paauglių lytiškumo suvokimui.
2. Apibrėžti lytiškumo valdymo sampratą paauglystės amžiuje.
3. Atskleisti paauglių lytiškumo ugdymo galimybes bendrojo lavinimo mokykloje.

Pradėjus gilintis į lytiškumo valdymo svarbą ir aktualumą paaugliškajame laikotarpyje, iškilo svarbus klausimas kokios yra galimybės ugdyti lytiškumą virtualioje aplinkoje.

Siekiant išspręsti tyrimo problemą ir atsakyti į tiriamojo darbo klausimą, buvo atlikta literatūros šaltinių analizė ir empirinis paauglių lytiškumo suvokimo tyrimas.

Buvo analizuojama literatūra, kurioje kalbama apie paauglių raidos ypatumus, elgesį ir emocijas. Taip pat nagrinėta literatūra, susijusi su lytiškumu, lytiškumo ugdymu bei lytiškumo samprata Bažnyčios mokyje.

Tyrimui atlikti buvo remiamasi Bažnyčios dokumentu „Popiežiškoji šeimos taryba: žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė, auklėjimo šeimoje gairės“, taip pat Aldonos Vaičiulienės vadovėliu aukštųjų mokyklų studentams „Paauglio psichologija“ bei Kęstučio A. Trimako „Asmenybės raida gyvenime“, taip pat A. Narbekovo, B. Obelenienės ir K. Pukelio „Lytiškumo ugdymo etika“ bei D. Rutkauskienės sudaryta mokomąja knyga. „NM dėstytojo vadovas“.

Problemą spręsti buvo parinktas aprašomasis kiekybinis tyrimas. Šio tyrimo metu buvo aiškinamasi konkrečiai tyrėją dominanti problema, įvertinti bei aprašyti tyrimo rezultatai.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, paauglių anketinė apklausa. Šis metodas moksleivių buvo ganėtinai gerai įsisavinamas. Taip pat norėta apklausti kuo daugiau respondentų sutaupant laiko.

Tyrimo dalyviai – Kauno X bendrojo lavinimo mokyklos penkiasdešimt keturi 6 – 7 klasių moksleiviai.

Metodologija: kiekybinis tyrimas.

Tyrimo tipas: aprašomasis.

Tyrimo metodas: anketinė apklausa.

Priemonės. Pasirinkta *SPSS* programa tyrimo anketinės apklausos rezultatams apdoroti: uždariesiems klausimams skaičiuoti dažnius, kurie pateikiami procentine išraiška. *SPSS* lentelių duomenys apibendrinti pasitelkus duomenų tvarkymo ir analizės programą *MS Excel*. Duomenys analizuojami ir interpretuojami, jų vaizdumui naudojamos diagramos ir lentelės.

Aprašomasis tyrimas vykdomas, kai norima ką nors išsamiai ir aiškiai aprašyti ir parodyti. Jo tikslas – aprašyti tyrimo objektą. Vienas iš aprašomojo tyrimo metodų – anketinė apklausa. Šiuo būdu tiriama daug žmonių, bet ne itin nuodugniai. Paprastai prašoma žmonių pasidalinti mintimis apie savo elgesį ar savo nuomonę. Aprašomieji tyrimai atliekami, kai tyrimo objektas yra santykinai didelė žmonių grupė, kuri charakterizuojama įvairiais aspektais.

Tyrimo instrumentu buvo pasirinkta anketa, nes siekiama nedaryti įtakos tiriamiesiems. Anketine apklausa norima išsiaiškinti, kaip svarbu paaugliui yra su lytiškumu bei lytiškumo valdymu susiję dalykai, o apibendrinus gautus rezultatus ir pirmose dalyse pateiktą medžiagą – parodyti, kaip svarbu yra ugdyti lytiškumo valdymą, ir pateikti konkrečias galimybes tai padaryti.

Šiuo tyrimu siekiama surasti konkrečias galimybes ugdyti lytiškumo valdymą ankstyvojoje paauglystėje, todėl buvo tiriami paaugliai (12 – 14 metų) Kauno X vidurinėje mokykloje 2011 m. kovo 11 d. Buvo apklausti 6 – 7 klasių moksleiviai. Mokykla bei klasės pasirinktos atsitiktinai. Tyrimui buvo parengta anketa, kurią sudaro 11 klausimų. Tyrimo rezultatai pateikti diagramose ir lentelėse. Tyrimo dalyvavo 54 moksleiviai: 27 berniukai ir 27 mergaitės. Mergaičių ir berniukų skaičius sutapo atsitiktinai. Mokyklos administracija leido atlikti apklausą su sąlyga, jog pateiksiu tyrimo rezultatus.

Populiacija: ankstyvojo paaugliško amžiaus Kauno X bendrojo lavinimo mokyklos moksleiviai. Analizuojant mokslinę literatūrą buvo išsiaiškinta, kokį amžiaus tarpsnį apima ankstyvoji paauglystė. Literatūra nurodo apie 12 – 14 metus. Remiantis tuo buvo pasirinktos 6 – 7 klasės, nes būtent tokio amžiaus vaikai (6 klasė: 12 – 13 metų moksleiviai, 7 klasė: 13 – 14 metų moksleiviai) mokosi šiose klasėse.

Imties atranka. Atranka buvo realizuojama patogumo principu: pasirinkta mokykla, lengviausiai pasiekiamą bei geriausiai pažįstamą tyrėjui.

Imties dydis. Darbe nuspręsta sudaryti dviejų klasių (vienos 6 klasės ir vienos 7 klasės) imtį. Atsitiktiniu būdu pasirinktose klasėse mokėsi 54 moksleiviai ir jie, darbo autorės manymu, reprezentuoja X mokyklos 6 – 7 klasių lytiškumo suvokimą. Mergaičių ir berniukų vienodas procentas nebuvo planuotas, sutapo netikėtai.

Apklausa buvo atliekama pamokų metu, iš anksto susitarus su mokytoju bei mokiniais. Papasakota apie patį tyrimą, tyrimo aktualumą bei paskirtį. Konkretus apklausos laikas ir vieta taip pat buvo derinami su tyrimo dalyviais, jie supažindinti su tyrimo tikslu. Kilus neaiškumams, tyrimo dalyviai galėjo kreiptis į anketą pateikusį asmenį – tyrėją. Respondentams buvo užtikrinamas anonimiškumas, ir tai buvo akcentuojama pateikiant anketas. Analizuojant duomenis pasitelkiami interpretaciniai paaiškinimai, koncentruojamasi ties esminiais dalykais, bandoma grupuoti faktus. Tyrėja įsipareigojo duomenis naudoti tik statistiškai apdorotus. Respondentai noriai sutiko dalyvauti tyrime.

Priemonės konstravimo logika. Buvo sudaryta lytiškumo valdymo schema, pagal kurią buvo kuriamas instrumentas. Anketoje pateikiami klausimai iš schemoje (žr. 1 pav) nurodytų sričių:

- 1) Nekaltybė: 11 klausimas.
- 2) Ikisantuokinių lytinių santykių problema: 3, 4, 5, 6 klausimai.
- 3) Emocijų, minčių ir išraiškų ugdymas: 9, 10.3, 10.4.
- 4) Vyriškumo samprata ir suvokimas: 7, berniukų anketoje 9.1 klausimas.
- 5) Moteriškumo samprata ir suvokimas: 8, mergaičių anketoje 9.1 klausimas.
- 6) 1, 2, 10.1, 10.2 klausimai bendram supratimui apie dabartinę apklaustų paauglių situaciją lytiškumo, lytiškumo ugdymo srityse.
- 7) 1, 2, 3, 10.1 ir 10.2 klausimai paliečia lytiškumo ugdymo situaciją.

2 priedas: Kurso teikimo scenarijus.

2 lentelė Kurso teikimo scenarijus

Temos pavadinimas	Paauglių lytiškumo ugdymas virtualioje aplinkoje
Mokymosi tikslai	<p><i>Bendrasis</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ugdyti paauglių lytiškumą virtualioje aplinkoje. <p><i>Daliniai</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Besimokantysis sugebės apibrėžti bei paaiškinti lytiškumo sąvoką. • Gebės apibūdinti pagrindines bioetikos sąvokas. • Besimokantysis sugebės apibrėžti esminius skirtumus tarp lytinio švietimo ir lytinio ugdymo. • Besimokantysis galės išvardinti lytiškumo ypatybes paauglystės laikotarpyje. • Besimokantysis galės apibrėžti lytiškumo ugdymo

	<p>poreikį paauglystės amžiuje.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Suprasti tekstą, įsiskaityti į tekstą, mokintis argumentuoti, mandagiai diskutuoti, kritiškai, abstrakčiai mąstyti, nuomonių pasidalinimas; toleruoti kito nuomonę, ją išklaust. • Formuoti teigiamą požiūrį į save ir kitus. • Atpažinti ir gerbti moters ir vyro fiziologinius, psichologinius ir socialinius skirtumus. • Susipažinti su lyties formavimosi ypatumais ir gebėti priimti galimą savo ir/ar kitų bendraamžių lyties tapatybės nestabilumą paauglystės laikotarpiu. • Susiformuoti aiškų supratimą, kuo reikšmingi yra lytiniai santykiai, ir atsakingą požiūrį į juos. • Gebės diskutuoti lytiškumo temomis.
Tikslinė grupė	Kursas skirtas paaugliams.
Privalomi pradiniai gebėjimai	Pradiniai gebėjimai nebūtini. Apie žinias, su kuriomis mokins ateis į kursą bus stengiamasi išsiaiškinti kurso diskusijų metu.
Metodai	Diskusija, pokalbis, teksto analizė bei sintezė, apklausa, stebėjimas.
<i>Užduotis 1</i>	Pirmos dalies testas „Lytinių poreikių valdymas“
<i>Užduotis 2</i>	Antros dalies testas „Elgesio valdymas“
<i>Užduotis 3</i>	Trečios dalies testas „Fizinių ir hormoninių įtakų valdymas“
<i>Užduotis 4</i>	Baigiamasis testas „Lytiškumo valdymas“
<i>Papildomos užduotys</i>	Padiskutuoti, pasidalinti savo mintimis įvairiais lytiškumo klausimais, perskaityti kurso dalies medžiagą, parašyti trumpą rašinėlį, atlikti savikontrolės testus.
Įgyjami gebėjimai	<p><i>Besimokantysis sugebės</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Savarankiškai mokytis • Mokytis Moodle mokymosi aplinkoje • Apibrėžti bei paaiškinti lytiškumo sąvoką. • Apibūdinti pagrindines bioetikos sąvokas. • Apibrėžti esminius skirtumus tarp lytinio švietimo ir lytinio ugdymo. • Išvardinti lytiškumo ypatybes paauglystės laikotarpyje. • Apibrėžti lytiškumo ugdymo poreikį paauglystės amžiuje. • Suprasti tekstą, įsiskaityti į tekstą, mokintis argumentuoti, mandagiai diskutuoti, kritiškai, abstrakčiai mąstyti, toleruoti kito nuomonę, ją išklaust. • Formuoti teigiamą požiūrį į save ir kitus. • Atpažinti ir gerbti moters ir vyro fiziologinius, psichologinius ir socialinius skirtumus. • Diskutuoti lytiškumo temomis. <p><i>Besimokantysis:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Susipažins su lyties formavimosi ypatumais ir gebės priimti galimą savo ir/ar kitų bendraamžių lyties tapatybės nestabilumą paauglystės laikotarpiu. • Susiformuos aiškų supratimą, kuo reikšmingi yra lytiniai santykiai, ir atsakingą požiūrį į juos.
Mokymosi trukmė	20 akademinė valandų
Reikalinga	Kompiuteris

techninė/programinė įranga	<ul style="list-style-type: none"> • Interneto ryšys • Garso kolonėlės • MS Office programų paketas
Mokymosi būdai (formos)	Virtualioje aplinkoje
Vertinimas	<p>Visos užduotys/testai, mokomoji medžiaga pateikti pagal schemą (žr. 1 pav) .</p> <p>Bendras įvertinimas (100%) = 1 testas (20%) + 2 testas (20%) + 3 testas (20%) + baigiamasis testas (40%)</p>
Papildomi šaltiniai	<p>www.bioetika.lt</p> <p>Anketa:</p> <p>http://www.proin.ktu.lt/~s22357/pamarnackaite_12/index.htm</p>

3 priedas: Besimokančiųjų paramos teikimo planas

3 lentelė Besimokančiųjų paramos teikimo planas

Paramos etapai	Etapui būdingi bruožai	Dėstytojo vaidmuo etape	Besimokančiojo vaidmuo etape	Efektyvumą įtakojantys faktoriai
Priėjimas ir motyvacija	Užmezgami ryšiai tarp besimokančiojo ir dėstytojo.	Dėstytojas turi inicijuoti susipažinimą su mokiniais, paprašyti prisistatyti ir trumpai papasakoti apie save. Dėstytojas turėtų pirmas prisistatyti. Galima sudaryti testą, kurio metu bus sužinoma daugiau nei besimokantysis papasakos pirmojo susitikimo metu.	Besimokantysis turėtų prisistatyti, papasakoti apie save, pateikti lūkesčius, ko jis tikisi iš kurso. Jei dėstytojas prašo/liepia, besimokantysis turi atlikti testą.	Mokinių lūkesčių ir ugdymo tikslų bei turinio sulyginimas. Mokinių supratingumas, kam reikia šio kurso. Motyvacijos stoka.
	Gaunamos pirmosios žinios apie kursą.	Dėstytojas pristato kursą, nusako ką besimokantysis turės padaryti kurso eigoje, kaip atsiskaitys už šį kursą, kaip vyks mokymasis. Dėstytojas atsako į pirmuosius besimokančiųjų klausimus. Motyvuoja mokinius sėkmingai užbaigti kursą.	Besimokantysis gauna pirmąją informaciją apie kursą. Iškilus klausimų, klausia dėstytojo.	
	Susiformuoja pirminę nuomonę apie mokytoją ir mokinius.	Dėstytojas susidaro nuomonę apie savo mokinius, pradeda modeliuoti kursą pagal besimokančiųjų poreikius, atsakinėja į jų klausimus.	Mokiniai susiformuoja nuomonę apie kursą ir dėstytoją.	
Socializacija Internetu	Mokiniai supažindinami su mokymosi aplinka (prieinamumu ir galimybėmis).	Paramos teikimas šiame etape yra mažesnis nei pirmame, tačiau vis dar labai aktualus. Dėstytojas atsakinėja į žinutes, akcentuoja tarpusavio bendradarbiavimą.	Mokiniai žvalgosi po kursą, prisijungia prie aplinkos, susipažįsta su kurso sandara, parašo pirmąsias žinutes, pradeda dalintis patirtimi.	Visi įmanomi sąveikos būdai.
Apsikeitimas informacija	Dalyviai pradeda pažinti ir vertinti informaciją. Padidėja bendravimo poreikis, tarpusavio sąveika.	Drąsina mokinius kuo daugiau dalyvauti diskusijose. Suteikiama kuo detalesnė informacija padedanti mokiniui tvarkytis su gaunama informacija. Dėstytojas skatina besimokančiuosius, pataria bei vadovauja.	Mokiniai diskutuoja, mokosi, keičiasi rasta informacija ir ją vertina.	Atsakymai į visus mokinių klausimus, kylančius mokymosi proceso metu. Aiškus keliamų reikalavimų išdėstymas.
Žinių konstrukcija	Aktyvus bendravimas, formuojamos žinios ir jomis keičiamasi.	Dėstytojas pateikia užduotis, jas vertina, teikia atgalinį ryšį. Stebi, kaip mokiniai mokosi, pataria, jei pastebi, kad mokinys nuklydo ne į tą pusę. Šiame etape dėstytojas tampa stebėtoju, tačiau mokinys turi jausti, kad dėstytojas yra šalia.	Mokiniai mokosi, atlieka užduotis, ieško informacijos, padeda silpniau besimokantiems, talkininkauja dėstytojui paramos teikimo procese.	Praktika pagrįstas mokymas skatinantis žinių keitimąsi. Grupinis darbas.
Vystymasis	Besimokantieji tampa atsakingi už savo individualų mokymąsi.	Dėstytojo paramos reikia jau mažiau, tai daugiau sudaro tik stebėjimas atliekamų darbų ir vertinimas. Tačiau iškilus sunkumams, dėstytojas turi padėti su jais susidoroti.	Mokiniai tampa vis savarankiškesni, mažiau reikalauja paramos, tampa atsakingi už savo žinias.	Pagalba iškilus sunkumams. Tarpiniai žinių vertinimai. Abipusis bendradarbiavimas

4 priedas: Paauglių žinios apie lytiškumą

4 lentelė Girdėjo apie lytiškumą

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	48	88,9
Ne	6	11,1
Visi	54	100,0

5 lentelė Girdėjo iš tėvų

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	15	31,3
Ne	33	68,8
Visi	48	100,0
Neturėjo atsakyti	6	

6 lentelė Girdėjo iš draugų

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	25	52,1
Ne	23	47,9
Visi	48	100,0
Neturėjo atsakyti	6	

7 lentelė Girdėjo iš auklėtojos

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	7	14,6
Ne	41	85,4
Visi	48	100,0
Neturėjo atsakyti	6	

8 lentelė Girdėjo iš kitų

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	9	16,7
Neturėjo atsakyti	6	11,1

Neatsake	39	72,2
Visi	54	100

9 lentelė Girdėjo iš tv laidų

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	23	47,9
Ne	25	52,1
Visi	48	100,0
Neturėjo atsakyti	6	

10 lentelė Girdėjo iš tv reklamų

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	5	10,4
Ne	43	89,6
Visi	48	100,0
Neturėjo atsakyti	6	

11 lentelė Girdėjo iš kitų mokytojų

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Taip	12	25,0
Ne	36	75,0
Visi	48	100,0
Neturėjo atsakyti	6	

5 priedas: Chi - kvadrato testas

12 lentelė Moteriškumas: daili figūra

	Observed N	Expected N	Residual
Nieko bendro	9	18,0	-9,0
Panašu į moteriškumą	16	18,0	-2,0
Tai yra moteriškumo esmė	29	18,0	11,0
Visi	54		

13 lentelė Statistika

	Moteriškumas:daili figūra
Chi-Square(a)	11,444
df	2
Asymp. Sig.	,003

a 0 cells (.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 18,0.

Tikriname teiginį, ar moteriškumui nėra svarbi daili figūra. Naudojame Chi-kvadrato testą. Kadangi Asymp. Sig.reikšmė $0,003 < 0,05$, todėl atmetame teiginį. Todėl remdamiesi tiriamųjų atsakymais, galime teigti, kad moteriškumui didelę įtaką turi išvaizda.

6 priedas: Lytiškumo ugdymo situacija

14 lentelė Klasės valandėlės lytiškumo tema

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Niekada	33	66,0
Labai retai	11	22,0
Kartais	6	12,0
Visi	50	100,0
Neatsakė	4	

15 lentelė Renginiai lytiškumo tema

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Niekada	38	76,0
Labai retai	11	22,0
Dažnai	1	2,0
Visi	50	100,0
Neatsakė	4	

16 lentelė Prasivardžiavimas, tyčiojimas,
įžeidinėjimas kitų mokinių

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Niekada	20	40,0
Labai retai	18	36,0
Kartais	8	16,0
Labai dažnai	4	8,0
Visi	50	100,0
Neatsakė	4	

17 lentelė Patyrimas pašaipų iš berniukų

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Niekada	17	60,7
Labai retai	4	14,3
Kartais	2	7,1
Dažnai	4	14,3
Labai dažnai	1	3,6
Visi	28	100,0
Neturėjo atsakyti	25	
Neatsakė	1	

18 lentelė Patyrimas pašaipų iš mergaičių

	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Niekada	15	62,5
Labai retai	5	20,8
Kartais	1	4,2
labai Dažnai	3	12,5
Visi	24	100,0
Neturėjo atsakyti	27	
Neatsakė	3	

7 priedas: Koreliacija

19 lentelė Koreliacija 1

			Prasivardžiavimas, tyčiojimas, įžeidinėjimas kitų mokinių	Lytis
Spearman's rho	Prasivardžiavimas, tyčiojimas, įžeidinėjimas kitų mokinių	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed) N	1,000 . 50	-,419(**) ,002 50
	Lytis	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed) N	-,419(**) ,002 50	1,000 . 54

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tikriname ryšį tarp prasivardžiavimo ir lyties. Naudojame ranginę Spearmano koreliaciją. Kaip matome iš lentelės, prasivardžiavimas neigiamai koreliuotas su lytimi. Koreliacijos koeficientas yra -0,419, tai rodo stiproką ryšį tarp prasivardžiavimo ir lyties. Kadangi naudojami indeksai 1-berniukas, 2-mergaitė, tai galima teigti, kad berniukai dažniau prasivardžiuoja nei mergaitės.

20 lentelė Koreliacija 2

			Lytis	Kontracepcija yra blogai.
Spearman's rho	Lytis	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed) N	1,000 . 54	,099 ,492 51
	Prezervatyvai, kontracepcija yra blogai.	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed) N	,099 ,492 51	1,000 . 51

Tikriname ryšį tarp lyties ir nuomonės apie apsisaugojimą nuo nėštumo. Naudojame ranginę Spearmano koreliaciją. Kaip matome iš lentelės, nuomonė apie kontracepciją ir prezervatyvus nepriklauso nuo lyties, nes koreliacijos koeficientas yra 0,099

8 priedas: Straipsnis magistrantų/doktorantų konferencijai

PAAUGLIŲ LYTIŠKUMO UGDYMAS VIRTUALIOJE MOKYMOSI APLINKOJE

Santrauka (abstract). Virtualiai aplinkai būdingas vienas iš pavojų – netinkamas, nesaugus jaunų žmonių bendravimas. Apskritai bendravimas yra neatsiejama lytiškumo dalis. Paauglių lytiškumui virtualioje aplinkoje ugdyti galima pasitelkti specialias priemones. Nors technologijos savaime lytiškumo neugdo, tačiau priemonės, kurios leidžia slėpti arba keisti netinkamus žodžius, gali būti pritaikomos įvairiuose kursuose ar tiesiog virtualiose mokymosi aplinkose. Šiame straipsnyje yra aprašytos lytiškumo ugdymo galimybės virtualiose mokymosi aplinkose, realizuojamose mokymosi valdymo sistema *Moodle*.

Raktiniai žodžiai: lytiškumas, ugdymas, paauglystė, cenzorius, filtras, technologijos.

1 Įžanga

Visuomenėje plačiai paplitusias vertybes ir normas puikiai reprezentuoja aplinka, kurioje gyvename. Šiuolaikiniam jaunimui labai didelę įtaką daro spauda, televizija, reklama, internetas. Tokios vaizdinės priemonės ypač veikia jauno žmogaus jausmus, mintis, formuoja požiūrį į įvairiausias dalykus ir dar ilgą laiką išlieka pasąmonėje. Tai galima pavadinti lytiškumu, kurio didžiąją dalį ir sudaro žmogaus vertybės, įsitikinimai, požiūris į save kaip į vyrą ar moterį, požiūris į santykius su žmonėmis, tarpusavio bendravimas. „Lytiškumas yra pamatinis asmenybės sandas, vienas iš jo būties, raiškos, bendravimo su kitais, taip pat žmogiškosios meilės jautimo, išreiškimo bei išgyvenimo būdų“ [8].

Deja, šiais laikais lytiškumas dažnai suprantamas neteisingai. Manoma, kad lytiškumas – tik su fiziologija susijęs dalykas. Tačiau tai yra ne vien tai: „Būti vyru ar moterimi nėra tik kažkas biologiško, nes žmogaus kūnas nėra tik žmogaus instrumentas, bet ir sudėtinė asmens dalis“ [7]. Labai svarbu tinkamai, visapusiškai ugdyti jauną žmogų. Paprastai tai daro tėvai, mokytojai, psichologai paauglystės laikotarpiu, nes tada pradeda sparčiai formuotis asmenybė, aktyviai vykti jos socializacija. XXI amžiuje jaunuoliams gyvenant tokioje nesaugioje aplinkoje, negalime tikėtis iš jų didelių vertybių, protingų pasirinkimų.

Šalia realios aplinkos, ne mažiau svarbią vietą jau užima ir virtuali aplinka, kuri suteikia žmonėms tam tikrą saviraiškos galimybę. Tai itin aktualu paauglystės amžiuje. Nepaisant virtualios aplinkos naudos, joje tyko ir begalė pavojų. Vienas iš jų – netinkamas, nesaugus bendravimas. Viena iš lytiškumo sudedamųjų dalių ir yra bendravimas. Labai svarbu mokyti paauglius tinkamai bendrauti ne tik realiame gyvenime, bet ir virtualioje erdvėje. Būtent čia jie įgyja daugiausiai laisvės ir užmiršta, kad kalba nemateriali ir yra toks pat svarbus bendravimo elementas kaip ir realiame gyvenime. Netinkamai vartojama kalba turi vienodą galią bet kurioje aplinkoje. Be to, virtualioje aplinkoje vartojama kalba dažnai tampa bendravimo realioje aplinkoje dalimi.

Virtualios aplinkos yra formuojamos pasitelkiant informacines technologijas. Tačiau technologijos pačios savaime lytiškumo neugdo ir dažnai net skatina degradaciją. Pavyzdžiui, daugelis jaunuolių stengiasi trumpinti žodžius, nenaudoti lietuviškų raidžių, nes taip lengviau rašyti. Dažniausiai virtualiose aplinkose net nėra žodžių filtro arba tōkios priemonės nenaudojamos, todėl jaunuoliai gali laisvai naudoti žargoną ir keiktis, bendrauti nevaržomai ir visiškai laisvai reikšti kartais ir nelabai gražias mintis. Todėl lytiškumas turi būti ugdomas ir virtualioje aplinkoje. Tai galima pasiekti naudojant specialius kursus arba specialias priemones. Kursai yra vienkartiniai ir dažniausiai išklausomi tik dalies klausytojų. Specialios priemonės, kurios leidžia slėpti arba keisti netinkamus žodžius, yra veiksmingesnės, nes gali būti pritaikomos įvairiuose, ne tik lytiškumui ugdyti skirtuose, kursuose ar tiesiog virtualiose mokymosi aplinkose. Šiame straipsnyje yra aprašytos lytiškumo ugdymo galimybės virtualiose mokymosi aplinkose, realizuojamose mokymosi valdymo sistema *Moodle*.

2 Lytiškumas ir ugdymo galimybės

Apie lytiškumą kalbėti gana sunku, nes jis susideda iš daugybės sričių. Katalikiško auklėjimo kongregacijoje lytiškumas apibūdinamas taip: „Lytiškumas yra viena esminių asmenybės sudedamųjų dalių, vienas iš jos buvimo, reiškimosi, bendravimo su kitais, žmogiškosios meilės jautimo, išreiškimo bei išgyvenimo būdų“ [4]. Vadinasi, tai neatsiejama asmenybės skleidimosi bei jos ugdymo dalis, „apimanti biologinę, socialinę ir psichologinę sritis, nes žmogaus gerovei įtaką daro biologinių, socialinių ir psichologinių reiškinų sąveikos“ [3]. Žmogus yra ne vien kūniškas, bet ir dvasiškas. Lytiškumas apima visą asmenį – jo kūną ir sielą. Kadangi žmonės – kūniški asmenys, labai svarbu teisingai suprasti žmogaus lytiškumą. Tačiau egzistuoja daug skirtingų lytiškumo sampratų, kurios iškreipia tikrąją lytiškumo prasmę.

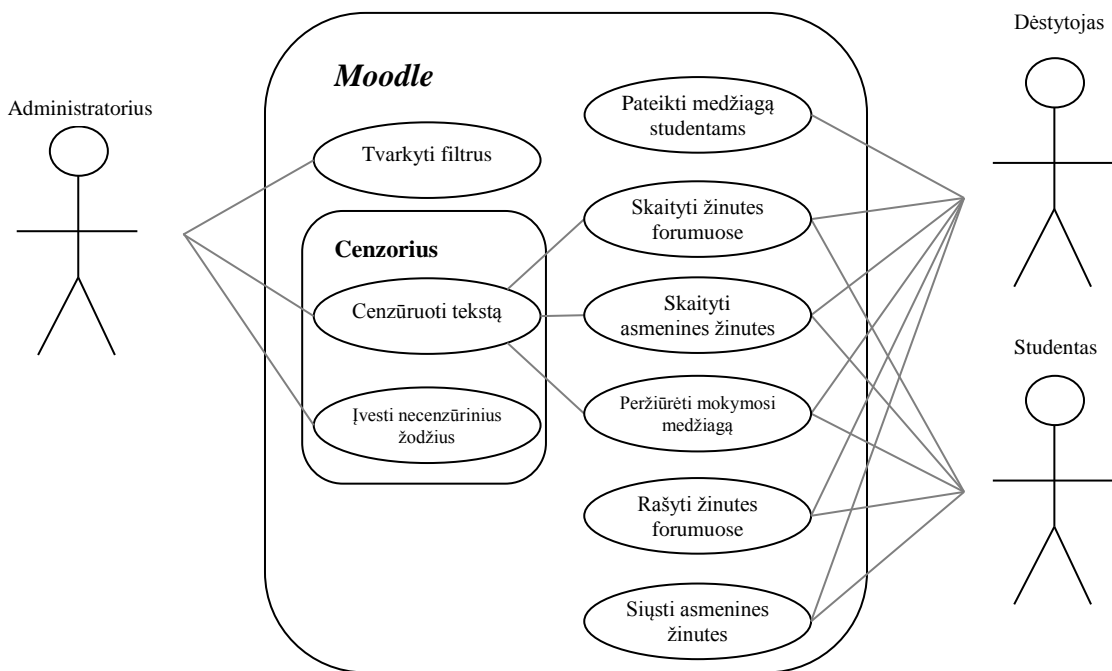
Lytiškumo ugdymo srityje labai reikšmingą vaidmenį atlieka tėvai bei mokytojai. Itin svarbus jų tarpusavio bendradarbiavimas. Tačiau tėvams ir mokytojams dažnai trūksta kompetencijos lytiškumo aspektu. Tuomet jauni žmonės patys ieško informacijos knygose, žurnaluose ir internete, bendrauja su bendraamžiais realiose ir virtualiose aplinkose. Bendravimas yra lytiškumo dalis, todėl labai svarbu jį padaryti kokybiškesnį, kultūringesnį. Televizija ir internetas taip pat daro labai didelę įtaką tarpusavio komunikavimui. Todėl labai svarbu tinkamai ugdyti jaunus žmones, perteikiant tikrąją lytiškumo vertę ir prasmę, kalbos ir bendravimo kultūrą.

Lytiškumą ugdyti galima įvairiais būdais. Tik svarbu, kad pasirinktas būdas būtų kuo veiksmingesnis. Realiose aplinkose lytiškumui ugdyti yra rengiamos įvairios programos mokykloms, netgi darželiams, rengiami specialistai, galintys tai daryti. Tačiau žinant, kad daug mokymosi medžiagos ir veiklų perkeliama į virtualias mokymosi aplinkas, o jauni žmonės jose praleidžia vis daugiau laiko, lytiškumas turi būti ugdomas ir jose. Tam gali būti naudojami specialūs kursai ir priemonės, pateikiami virtualiose mokymosi aplinkose.

Specialių kursų lytiškumui ugdyti realiose ar virtualiose mokymosi aplinkoje yra mažai, be to, jie nelabai populiarūs tarp paauglių. Lytiškumas turi būti ugdomas kiekviename kurse, kuriame besimokantieji bendrauja tarpusavyje ar su mokytoju. Kalbos ir bendravimo kultūros ugdymas yra neatsiejama lytiškumo ugdymo dalis. Todėl lytiškumui ugdyti virtualiose mokymosi aplinkose nepakanka specialių kursų. Tam turi būti pasitelkiamos specialios priemonės, leidžiančios stebėti ir valdyti jaunų žmonių kalbą ir bendravimo manieras, netinkamus ar netinkamai vartojamus žodžius keisti tinkamais.

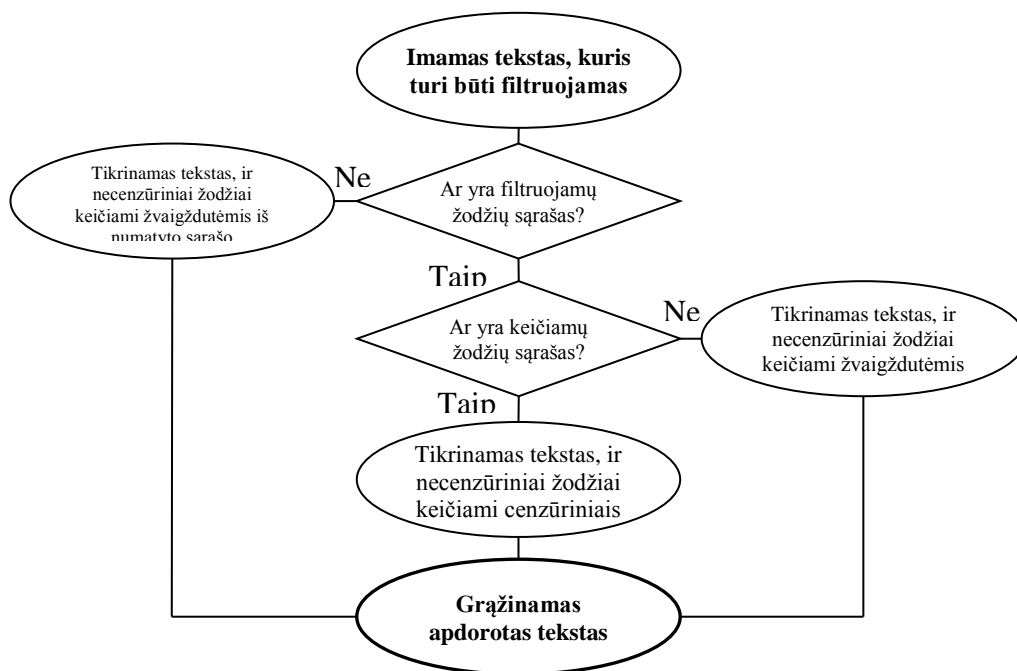
3 Žodžių filtras ir žodžių cenzorius

Paauglių kalbos ir bendravimo kultūrai, taip pat lytiškumui ugdyti virtualiose mokymosi aplinkose, kurios dabar dažniausiai realizuojamos mokymosi valdymo sistema *Moodle*, gali būti naudojamas *Moodle* sistemoje esantis filtras – žodžių cenzorius (žr. 1 pav.). Tačiau jis iš tiesų atlieka tik žodžių filtravimo – cenzūravimo funkcijas. Necenzūrinius žodžius filtras paslepia po juodu fonu arba pakeičia žvaigždutėmis [2]. Tokio filtro trūkumas – paslėptus žodžius vis tiek galima pamatyti užvedus pelės žymeklį. Norint ugdyti lytiškumą ar tiesiog kalbos ir bendravimo kultūrą, netinkami žodžiai turėtų būti ne paslepiami, o pakeičiami cenzūriniais. Todėl šio filtro funkcinės galimybės yra nepakankamos paauglių lytiškumui ugdyti. Tam turi būti įdiegtas papildomas filtras ar kita priemonė su didesnėmis funkcinėmis galimybėmis.

29 pav. Žodžių cenzoriaus panaudos diagrama

Atvirojo kodo mokymosi valdymo sistemai *Moodle* skirtus papildomus modulius (filtrai taip pat yra moduliai) galima laisvai kurti ir diegti į sistemą. Sukurtus modulius, jei jie yra bent kiek vertingi, autoriai įdeda į *Moodle* sistemos svetainę. Deja, daugiau funkcinių galimybių turinčių filtrų nei žodžių cenzorių svetainėje nepateikta. Todėl lytiškumo ugdymo problemą *Moodle* sistemoje galima spręsti dviem būdais: sukurti naują filtrą arba patobulinti esamą. *Moodle* sistemoje esantis žodžių filtras iš esmės nėra netinkama, tačiau nepakankama priemonė lytiškumui ugdyti. Todėl pagal esamą filtrą buvo sukurtas naujas žodžių filtras, kuris gali ne tik paslėpti necenzūrinius žodžius, bet ir pakeisti juos cenzūriniais arba tinkamais atitikmenimis (žr. 2 pav.).

30 pav. Žodžių filtro veikimo algoritmas

Moodle sistemoje esantis žodžių filtras gali būti puikus pagalbininkas, siekiant riboti jaunų žmonių minties raišką virtualiose aplinkose, ypač jei tos mintys nėra labai gražios, cenzūrinės ir tikrai nepuošia mūsų

virtualių „namų“. Be to, lietuvių kalbos forma ir žodžių prasmės dažnai iškraipomos ir nuvertinamos. Formaliai iškraipyta, emocionali ir intelektualiai skurdi kalba liudija ribotą mąstymą, minties nepaslankumą. Nepilnavertė kalba nėra pajėgi užtikrinti ir visavertę emocinį bei intelektualinį jaunų žmonių ryšį. Būtina stiprinti bei visapusiškai ugdyti lietuvių kalbos, kaip išraiškos priemonės ir žmonių bendravimo kokybės, visuomeninį faktorių. Žodžių filtras paslepia necenzūrinius žodžius, ir tai jau padeda skatinti žmones rašyti gražiai, lietuviškai.

Vis dėlto dėl nedidelės Moodle sistemoje esančio žodžių filtro naudos, jis dažnai būna neaktyvinamas. Be to, jis nėra tinkamas ugdymui, ypač lytiškumo ugdymui virtualioje aplinkoje. Yra kelios to priežastys. Filtras tampa nenaudingas, jei jis nėra nuolat papildomas naujais žodžiais. O taip yra todėl, kad Moodle sistemoje filtrus gali valdyti tik administratorius (žr. 1 pav.). Tačiau tokią galimybę turėtų turėti mokytojas, kuris bendrauja su besimokančiais ir mato, kokius žodžius ir kaip jie netinkamai vartoja. Be to, filtras tik paslepia žodžius, todėl nevyksta ugdymas. Maža to, paslėptus žodžius vis tiek galima pamatyti užvedus pelės žymeklį. Tai galima pavadinti žodžių filtravimu, bet ne cenzūravimu ar juo labiau – ugdymu. Žodžių cenzoriaus pritaikymo pavyzdį galite matyti toliau pateiktame paveiksle. Pavyzdyje filtruojamas sakinys: „Sexas su merga yra labai geras dalykas“ (žr. 3 pav.).

31 pav. Žodžių cenzoriaus pritaikymo pavyzdys

Žodis „filtras“ tarptautinių žodžių žodyne apibrėžiamas kaip kompiuterinis įtaisas arba programa tam tikros rūšies duomenims praleisti.⁵ Tuo tarpu žodis „cenzūruoti“ labiau reiškia „taisyti“. Šiuo atveju tinkamesnis terminas – „žodžių cenzorius“, o ne „žodžių filtras“. Juo labiau kad žodžių filtras tik paslepia žodžius ir dažnai dėl to nukenčia sakinio prasmė. Šią problemą išsprendžia patobulintas žodžių cenzorius, kuris leidžia ne tik paslėpti, bet svarbiausia – pakeisti necenzūrinius žodžius tinkamais, cenzūriniais žodžiais (žr. 2 pav.). Taip ne tik neišdarkomas sakinytis, kuriame buvo pavartotas netinkamas žodis, bet ir pataisomas taip, kaip turėtų skambėti teisingai (žr. 3 pav.). Ir tik tuo atveju, kai netinkamam žodžiui pakeisti nebuvo įvestas tinkamas, tuomet netinkamas yra paslėpiamas (žr. 2 pav.), kaip tai daroma įprastiniame žodžių filtre. Toks žodžių cenzorius, lyginant su esamu, leidžia ne tik cenzūruoti, bet ir ugdyti.

Patobulintą žodžių cenzorių galima įdiegti įvairiose virtualiose mokymosi aplinkose, kurios realizuojamos mokymosi valdymo sistema Moodle. Siekiant stiprinti lytiškumo ugdymą, patobulintą žodžių

⁵ Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.tzz.lt/f/filtrai>.

cenzorijų numatoma panaudoti kurse lytiškumo tema. Taip siekiama lytiškumo ugdymo, integruojant skirtingas lytiškumo priemones – specialų kursą ir specialią priemonę.

4 Išvados

Dėl skirtingos lytiškumo sampratos ir didelės realios bei virtualios aplinkos įtakos lytiškumas dažnai suprantamas neteisingai. Kadangi lytiškumas yra neatsiejama asmenybės skleidimosi bei jos ugdymo dalis, būtina lytiškumą ugdyti ne tik realioje, bet ir virtualioje aplinkoje. Pastarojoje geriausia tai daryti sukuriant specialų mokymosi kursą lytiškumo tema. Tam galima pasitelkti atvirojo kodo mokymosi valdymo sistemą *Moodle*.

Moodle sistemoje lytiškumui ugdyti taip pat gali būti panaudotas specialus filtras – žodžių cenzorius. Tačiau esamas filtras turi ribotas funkcines galimybes, todėl jis buvo patobulintas taip, kad netinkami arba necenzūriniai žodžiai būtų ne tik paslepiami, bet jei yra įvesti tinkami arba cenzūriniai atitikmenys, būtų jais pakeičiami. Taip žodžių cenzorius įgalina ne tik filtravimo funkciją, kuria pasižymi filtrai, bet ir ugdymo funkciją, kuri ir yra būdinga cenzoriams.

Patobulintas žodžių cenzorius gali būti pritaikytas ne tik lytiškumui, bet ir bendrinei kalbai ugdyti ar tiesiog bendravimui virtualioje mokymosi aplinkoje kontroliuoti. Kalbos kultūra gali būti ugdoma naudojant patobulintą žodžių cenzorių, bet ne buvusį filtrą. Šis žodžių cenzorius gali padėti siekiant padaryti paauglių bendravimą kokybiškesnį.

Literatūros sąrašas

- [1] Antinienė D. Vadovėlis. Psichologija studentui. *Technologija, Kaunas*, 2005. ISBN 9986-13-736-5. P. 19.
- [2] Cole J., Foster H. Using Moodle, Second Edition. *O'Reilly Media, Inc., USA*, 2007. ISBN 978-0-596-52918-5.
- [3] Engel, G. L. The Need for a New Medical Model: A Challenge for Biomedicine. *Science*. 1977, April 8, Vol. 196. ISSN 0036-8075.
- [4] Katalikiškojo auklėjimo kongregacija. Žmogiškosios meilės ugdymo gairės. Lytinio akto kontūrai. *Katalikų interneto tarnyba pagal tekstą, paskelbtą „Bažnyčios žiniuose“*. 2001 rugpjūčio 30, Nr. 16. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/zmogiskosios-meiles-ugdymo.html#LYTIŠKUMO%20REIKŠMĖ [žiūrėta 2011 03 03].
- [5] Narbekovas A. Bioetika. Metodinė priemonė bioetikos paskaitoms ir seminarams. *VDU leidykla, Kaunas*, 2004, ISBN 9955-12-052-5. P. 24–25.
- [6] Narbekovas A., Obelenienė B., Pukelis K. Lytiškumo ugdymo etika. Vadovėlis. *VDU leidykla, Kaunas*, 2008. ISBN 978-9955-12-298-2. P. 114–154, 242–318.
- [7] May W. E. Sex, Marriage and Chastity: Reflections of a Catholic Layman, Spouse and Parent. *Franciscan Herald Press, Chicago*, 1981. P. 9.
- [8] Popiežiškoji Šeimos Taryba. Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės. 1995 12 08. Prieiga per internetą: www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/zmogaus_lytiskumo.html [žiūrėta 2011 02 15].
- [9] Trimakas A. K. Asmenybės raida gyvenime. *TKK leidykla, Kaunas*, 1997. P. 56–87.
- [10] Ustilaitė S., Proškuvienė R., Purlienė M. Lytiškumas. Vadovėlis. *Kronta, Vilnius*, 2000. ISBN 7986-87-941-8.

Teenagers' sexuality education in the virtual learning environment

One of the dangers in the virtual environment is inappropriate and insecure communication of the young people. In general communication is a concurrent with sexuality. There may be used special means for sexuality education of the teenagers in the virtual environment. Although technology itself does not educate sexuality, the means which enable to hide or change inappropriate words may be employed in various courses or simply virtual learning environments. This paper describes the sexuality education opportunities in the virtual learning environments which are realized by a learning control system *Moodle*.